

Stedelijkheid en Kwaliteit van Leven

Welbevinden en sociale isolatie afhankelijk van de woonomgeving, onderzocht met data van het Periodiek Onderzoek naar de Leef Situatie in Nederland.

Masterscriptie

B.P. van Dijk

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit Sociale Wetenschappen
Afdeling Sociologie / Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid
Student 275737

Begeleiders: Prof. Dr. J. Burgers en Prof. Dr. R. Veenhoven.

Maart 2007

Omslagfoto: Peter van Dijk

Index

	Blz.
Woord vooraf	
1 Inleiding	4
2 Studie kader	
2.1 Drie theorieën	7
2.2 Synthese	14
2.3 Onderzoeksvragen	16
3. Empirische gegevens	
3.1 POLS databestand	17
3.2 Hoofdvariabelen	19
4. Onderzoek	
4.1 Analyse	20
4.2 Resultaten	46
5 Conclusies	48
6 Literatuur	51
Bijlagen	
A Operationalisering Hoofdvariabelen	52
B Variabelen Labels en indices werkbestand	64
C Variabelen Labels Pols9904	
Bestanden	
CBS vragenlijsten '99 – '04	
CBS rapportage '99 – '04	
CBS Databases Pols '99 t/m Pols '04	
Constructie Database Pols9904	
Database Pols9904.sav	

Woord vooraf

Het laatste woord, na 4½ jaar studie, is dit woord vooraf.

Mijn belangstelling voor gedragswetenschappen werd gewekt tijdens vele zakenreizen naar Moskou in de periode '89 – '94, rondom de val van de muur. Met de tijd ontwikkelde gevoelens ten opzichte van het Russische zich van interesse, via verwondering naar verbazing om te eindigen bij volledig, overigens wederzijds, onbegrip. Gevoel als speelbal van ervaringen die je niet plaatsen kan.

Een 3-daagse cursus Intercultureel Management, gebaseerd op Prof. Geert Hofstede's "Culture's consequences. International differences in (..) values", presenteerde achtergronden, verklaringen, patronen voor verwachtingen en codes voor gedrag. Het wetenschappelijk kader voor dit alles bleek de Sociologie te zijn.

Ik dank Drs. Dirk van der Schaaf voor zijn advies om op 43-jarige leeftijd weer te gaan studeren. "Als je iets echt wil, moet je er gewoon mee beginnen. Het leven voegt zich wel".

Ik dank Dr. Mart Jan de Jong voor die heerlijke colleges Algemene Theoretische Sociologie in die altijd volle zaaltjes.

Ik dank de Professoren Burgers en Veenhoven voor de begeleiding van de scriptie.

Ik dank mijn werkgever Heerema voor de laboratorium faciliteiten: trips naar en bijwonen van aan de Olie & Gas sector gerelateerde bijeenkomsten in verre, vreemde oorden boden de gelegenheid tot doordenking. Er zijn heel wat colleges gereflecteerd op weg naar en in Almaty, Dubai, Houston, Luanda en Windhoek. Begrippen als Sociaal / Economische / Culturele klassen gaan dan bepaald leven.

Bleiswijk,
23 maart 2007

Bert van Dijk

"Het leven voegt zich wel" ?!

9/'02 – 3/'07
Bedankt, Nic.

1. Inleiding

Iemands woonomgeving kan de oorzaak zijn van een sterke vermindering van zijn kwaliteit van leven.

Neem logerende kinderen of pas geëmigreerde gezinnen. Het vreemde en onbekende van de nieuwe omgeving kan ziekmakende spanningen veroorzaken, waarvoor repatriëring de enige remedie is. De Duitsers hebben een betekenisvol woord voor dit fenomeen: heimwee.

Aan een vaste, aanvankelijk vreemde en onbekende situatie kan men nog wennen. Maar wat nu als de omgeving waarin men leeft continue andere vreemde en onbekende zaken aan iemand opdringt, en signalen afgeeft die niet stroken met het eigen referentie kader.

Simmel stelt in "The Metropolis and Mental life" (1905) dat deze situatie zich voordoet in grote steden. Grote steden herbergen een grote variëteit aan inwoners, met eigen aard en gedrag. De concentratie van mensen levert grote drukte en steeds wisselende taferelen, en continue ontmoetingen met medeburgers die anders zijn en als vreemd ervaren worden. Steden produceren daardoor stress, waartegen inwoners zich moeten wapenen.

Louis Wirth trekt de lijn door. In zijn essay "Urbanism as a Way of Life" (1938) werkt hij een theorie uit die negatieve sociaal psychologische consequenties voorspelt voor inwoners van grote steden. De veelheid aan vreemde en onbekende zaken in grote steden veroorzaakt bij de inwoners instabiliteit, mentale ziekten en sociale isolatie.

Dit fenomeen wordt Urban Malaise genoemd, en heeft dus dezelfde wortel als heimwee. Als deze ziekte zich inderdaad massaal voordoet, is de oplossing echter minder eenvoudig.

De algemene, ongenueanceerde opinie van het publiek voegt zich moeiteloos met een term als urban malaise, hoewel hier dan een variëteit aan ladingen aan wordt gegeven. Als kranten schrijven over grootstedelijke problemen, en dit invullen met asociaal gedrag, onleefbaar geworden wijken, agressie, armoede en criminaliteit dan klopt dat met de perceptie. Nieuwsfeiten bevestigen het beeld dat er het een en ander niet deugd in de grote stad. Zijdelingse opmerkingen doen de rest.

Bijvoorbeeld het volgende citaat uit een recreatie artikel in Trouw van 16 Sept. '06 "Fietsen in Amsterdam? Blijf dan vooral niet in de binnenstad hangen":

"Nieuw - West is een gebied waar Amsterdammers alleen komen als ze er echt moeten zijn. Het staat symbool voor grootstedelijke problemen: de rellen op het August Allebeplein, een jungle van schotelantennes: logisch dat Mohammed B. hier radicaliseerde." (S. Slager).

Dit kleurt dan een artikel over stadsfietsstochten.

Zonder tegenbericht zet zich zo het beeld vast dat de kwaliteit van leven in de grote stad wel belangrijk lager moet zijn. En de volgende stap is dan de verwachting dat bewoners van grote steden minder gelukkig zijn, vanwege al die toestanden om hen heen.

Claude Fischer pareert Wirths verwachting in zijn artikel "Urban Malaise" (1972), en stelt dat het stadsleven geheel geen factor is voor malaise bij de inwoners. Sociale en economische factoren bepalen hoe iemand in het leven staat. In de stad wonen relatief meer mensen die door opleiding, inkomen etc. laag scoren op welbevinden, dan in het dorp. Alleen daardoor is mogelijk sprake van Urban Malaise.

Wirth ontwikkelde zijn ideeën met het stadsleven in Chicago voor ogen, toen sterke concentratie van armoede een van de hoofdkenmerken van de grote stad was.

Fischer fundeerde zijn theorieën op relatief kleinschalig Amerikaans onderzoek, 35 jaar later. De mobiliteit van de bevolking was sterk toegenomen, armoede afgenomen, maar de arbeid van lager geschoolden was nog steeds in de grote steden geconcentreerd.

De situatie van nu, weer 35 jaar later, is sterk gewijzigd. Nu (2007) is de mobiliteit van iedereen hoog; de laaggeschoolde werkgelegenheid is niet langer in de stad geconcentreerd; de hooggeschoolde arbeid juist wel. En door de middelen van massacommunicatie maakt de hele bevolking kennis met meningen en gedrag van gewone en vreemde vreemden.

Goede theorieën zijn echter niet situationeel bepaald, maar geven een oorzakelijk verband aan, waardoor de theorie voorspellende waarde krijgt, ongeacht de situatie.

Dat gaan we natrekken.

We beschikken over data van grootschalig onderzoek naar de leefsituatie in Nederland. Op basis van die gegevens willen we in deze studie afrekenen met het debat rondom Urban Malaise.

Daarmee kunnen we ook een basis leveren voor weerwoord tegen al te gemakkelijke standpunten met betrekking tot het leven in de grote stad.

Hier ligt dan ook de maatschappelijke relevantie van deze studie: Objectieve vergelijking van de opinie van bewoners van steden en dorpen over welbevinden en sociale isolatie.

De feiten van de stadse problemen blijven overeind, maar de consequenties die dat voor de bewoners heeft worden wel genuanceerd. Men kan maar beter goed geïnformeerd zijn.

De vraag die we met deze studie willen beantwoorden is deze:

Is er in Nederland rond het jaar 2000 sprake van verschil in gerapporteerde kwaliteit van leven tussen inwoners van grote steden en dorpsbewoners. Is er een relatie tussen sociale isolatie en de woonomgeving. En is op dit moment de bevolkingscompositie nog zo nadrukkelijk verschillend dat gemiddeld genomen de kwaliteit van leven in de steden anders is dan in het dorp?

Hoofdstuk 2 geeft beknopt drie stadssociologische theorieën weer. De Subculturele theorie wordt weliswaar niet nader meegenomen in het onderzoek, maar is wel een noodzakelijk en complementair referentie kader. Het hoofdstuk sluit af met een vergelijkende discussie en verwoording van de onderzoeksvragen.

Hoofdstuk 3 beschrijft de empirische gegevens waarmee antwoorden op de vragen worden gezocht. Er is gebruik gemaakt van SPSS databestanden van het Centraal Bureau voor de Statistiek dat in opdracht van de Nederlandse regering een Periodiek Onderzoek naar de Leef Situatie (POLS) uitvoert.

Voor deze studie heb ik, onder strikt protocol, de jaargangen 1999 t/m 2004 gestapeld voor alle door het CBS gepresenteerde variabelen. Dit heeft een bestand opgeleverd met scores op ruim 150 standaard vragen van 173.446 aselect gekozen inwoners van Nederland. De variabelen bevatten een veelheid aan informatie over de ondervraagde personen; hun leefsituatie, opleiding, inkomen, werksituatie, beroep, sociale participatie, religie, gevoelsoordelen, woonomgeving en meer.

Het resulterende bestand, POLS9904, is overgedragen aan de afdeling Sociologie van de Erasmus Universiteit, en wordt beheerd door Prof. Veenhoven en Prof. Burgers.

In hoofdstuk 4 wordt het onderzoek gerapporteerd en materiaal aangedragen voor het formuleren van de conclusies.

In hoofdstuk 5 en 6 worden respectievelijk de conclusies verwoord en de literatuurlijst gepresenteerd.

Vervolgens zijn er een aantal bijlagen opgenomen waarin onder andere de hoofdvariabelen worden geoperationaliseerd. Dit is vanwege de leesbaarheid buiten hoofdstuk 4 gehouden. Ook is hier een overzicht opgenomen van de variabelen, met indexwaarden, van het bij deze studie gebruikte werkbestand. Dit zal een nuttige naslagsectie blijken te zijn. De SPSS database zelf, inclusief de oorspronkelijke 6 CBS bestanden en bijbehorende rapportage, is op de bijgevoegde CD gezet.

Tot slot is een overzicht opgenomen van de variabelen in Pols9904. Sociologen (in spé) worden bij deze uitgedaagd door de lange lijst te browsen, en zich open te stellen voor inspiratie tot kwantitatief onderzoek.

2. Studie kader

2.1 Drie theorieën

Theorieën over het sociale leven in stad en dorp vinden hun basis in het essay van Louis Wirth, getiteld “Urbanism as a Way of Life”(1938).

Wirth ontvouwt hierin zijn gedachten over de consequenties van verstedelijking op de wijze van leven van mensen. Hij plaatst het stadsleven tegenover het leven op het platteland als tegenpolige ideaal typen, met de kanttekening dat de invloed van de stad niet ophoud bij haar fysieke, laat staan administratieve grenzen.

Verstedelijking, stelt Wirth, refereert ook aan de veranderingen van levensstijl in de richting van een stadse levensstijl, die gevonden worden bij mensen, waar ze ook zijn, die gekomen zijn onder de invloed van de stad (..), uitgeoefend via communicatie en transport middelen. Vanwege de relevantie van deze, in 1938 geponeerde, zienswijze voor deze scriptie volgen hier Wirths eigen woorden:

“Urbanization ...refers...finally to the changes in the direction of the modes of life recognized as urban which are apparent among people, wherever they may be, who have come under the spell of the influences which the city exerts by virtue of the power of its institutions and personalities operating through the means of communication and transport. “ (Wirth, 1938. p48).

In de 70 jaar die verstreken zijn sinds Wirth zijn essay schreef, heeft zich op het gebied van communicatie en transport een complete revolutie voltrokken. De dorpsbewoner die zin heeft zich een dagje in de sfeer van een metropool te storten, kan dat doen. Liefst per trein, want er zijn zoveel transport middelen dat men elkaar blokkeert. Televisie, internet, e-mail en mobiele telefoon brengen de stadscultuur ruisloos tot in de meest rustige, dun bevolkte en traditionele uithoeken van het platteland.

En wie kan zich nog aan de invloed daarvan, the spell of influences, onttrekken?

Met deze relativerende introductie wil ik bij voorbaat recht doen aan Louis Wirth, die in het debat soms wat te snel wordt afgeserveerd.

Dit hoofdstuk vervolgt met een weergave van drie stadssociologische theorieën, die het referentiekader vormen voor het uitgevoerde onderzoek. Achtereenvolgens worden de Deterministische theorie, de Compositie theorie en de Subculturele theorie gepresenteerd.

Deterministische Theorie

In het derde deel van zijn essay ontwikkeld Louis Wirth zijn theorie van stedelijkheid langs een aantal verschillende lijnen (Wirth, 1938. p50).

De eerste lijn betreft de hoeveelheid individuen op zich. Wirth redeneert als volgt: In de stad, met grotere hoeveelheden inwoners, kan men meer variatie in gedrag, beroep, levensstijl en opvattingen verwachten dan in kleine dorpsgemeenschappen. De bindingen, de cohesie, tussen personen van verschillende achtergrond is zwakker of afwezig. Grotere inwonersconcentraties veroorzaken dus een ander karakter van de onderlinge sociale relaties. Men kent slechts een klein deel van de mensen die men tegenkomt.

De dagelijkse bezigheden van mensen variëren continue van aard. Van brood kopen, tanken, samenwerken met collega's, onderhoudsafspraken maken, bankzaken regelen, tot 's avonds sporten of verenigingsbezoek. Stadsbewoners ontmoeten hierbij steeds weer andere personen, terwijl dorpsbewoners bij de verschillende activiteiten vaak met dezelfde individuen te maken hebben. In de stad zijn die contacten dan ook vluchtig, toevallig en onpersoonlijk, terwijl in het dorp nauwelijks aan enige mate van sociale controle te ontkomen valt.

Hij vervolgt te stellen (Wirth, 1938. p54) dat stadscontacten neigen naar een beperking tot nuts-waarde, in die zin dat de rol die de ander in ons leven speelt grotendeels een middel wordt om onze eigen doelen te bereiken. Dit levert een zekere mate van bevrijding op van de beperkende invloed van omgang met bekenden, maar brengt tegelijkertijd verlies aan spontaniteit, morele inbedding en gevoel van participatie die horen bij leven binnen een geïntegreerde gemeenschap.

De tweede lijn betreft de consequenties van het dicht opeen wonen van grote hoeveelheden individuen. Durkheim geeft aan dat vraag, aanbod en competitie leidt tot grote verschillen in beroep en bezigheden van de bevolking, met consequenties als verre gaande specialisatie en grote verschillen tussen personen onderling.

Mensen van geheel verschillend opleidingsniveau, economische klasse en levensstijl leven dicht op elkaar en maken gebruik van dezelfde faciliteiten.

Het verschil in soort werk, leefstijl, gewoonten en waarden tussen burens en buurtgenoten wordt zo groot dat van gemeenschappelijkheid geen sprake meer is.

Wirth (p.56) geeft vele sociale, economische en culturele factoren aan die leiden tot opdeling van de stad in wijken voor onderscheiden bevolkingsgroepen.

Eigen aardigheden (twee woorden) van de diverse groepen kunnen tot grote verschillen en tegenstellingen leiden.

Bij andere schrijvers wordt de psychologische lijn meer benadrukt.

In een dorp komt men soms, maar in de stad komt men overal en altijd vreemden tegen; "mensen die je niet kent en met wie de enige relatie is dat je tegelijkertijd op hetzelfde punt bent". (Lofland, 1972).

Fischer (1976) gaat uitgebreid in op de ontmoeting met gewone vreemden en vreemde vreemden. Het kan gaan om mensen die men niet kent, onbekenden dus, die geen onverwacht gedrag vertonen. Het kan ook gaan om beide: onbekenden die zich anders dan men gewoon is gedragen.

Niet-ongewone onbekenden passeert men met een vorm van stadse beleefdheid, zonder dat dit consequenties heeft.

Van meer belang is het frequent tegenkomen van vreemden, in de zin van personen met een ongebruikelijk gedrag of uiterlijk. Stadsmensen leren vreemden razendsnel indelen in categorieën, en de juiste etiquette aanwenden voor eigen gewenst gedrag tegenover deze groep. Bijvoorbeeld Oogcontact mijndend, zonder commentaar, om een groep Hells Angels heenlopen. Iemand met de gedragskenmerken van een bepaalde subgroep zal daar, juist of niet, direct bij worden ingedeeld. Ongewone vreemden worden vermeden en genegeerd. Psychisch doet de aanwezigheid, soms zelfs dominantie, van de ongewone vreemden wel iets. De zintuigen van passanten nemen van de norm afwijkende feiten waar in het straatbeeld van de multiculturele stad. Dit geeft stress bij de autochtone bevolking, die deze afwijkende gedragskenmerken opvat als een aanslag op hun primaat op de openbare ruimte.

Simmel stelt in “The Metropolis and Mental Life”(1905): De stad produceert continue veel en snelle veranderingen in innerlijke en uiterlijke stimuli, zoals taferelen, geluiden, geuren, en zich opdringende activiteiten van derden. Dit veroorzaakt stress, waar de individu zich tegen moet wapenen. Deze egodefensie maakt dat stadsbewoners hun gedrag aanpassen. Fischer (1976) vult aan dat deze aanpassing resulteert in een minder onbevangen, meer afstandelijk en berekenend gedrag. Men wordt gereserveerd, ontoeschietelijk, bruusk, onpersoonlijker en minder betrokken in relaties en in de omgang met anderen.

In hoofdstuk 7 van “The Urban Experience” gaat Fischer breed in op de fysieke consequenties van hoge dichtheid. Warmte wordt vastgehouden, er is meer stank, geluidsoverlast en luchtvervuiling. Crowding studies worden aangehaald, met referentie naar mechanismen bij dieren. Er is reductie van populatiegrootte in een territorium gemeten na het bereiken van een bepaalde hoge waarde. Met de dichtheid gaat de steriliteit omhoog, en stijgt de leeftijd waarop het eerste jong geworpen wordt.

Wirths derde lijn betreft de consequenties van heterogeniteit; het samenleven van individuen van zeer verschillende achtergrond, status en klasse. De stad levert de mogelijkheid voor uitoefening van heel specifieke interesse gebieden en hobby’s, waarvoor in het dorp onvoldoende draagvlak bestaat.

Bijvoorbeeld travestie, of opknappen van antieke auto’s, om maar wat uiteenlopende gebieden te noemen. Daarbij trekt men dan op met personen van verschillende status. De penningmeester is accessoireverkoper van beroep, en de materiaalcommissaris is bankdirecteur.

Men ontwikkelt een eigen taal, toon en gedragscode die ver afstaat van hoe men is in een andere rol in het leven. Dit leidt tot wisselingen in sociale status afhankelijk van de groep waarbinnen men zich bevindt. Het managen van de vele rollen die men tegelijk heeft is een van de specifieke taken waarvoor de stadsbewoner zich ziet geplaatst.

Stadsmensen zijn lid van vele subgroepen, en wisselen hierin vaak door verhuizing binnen de stad, het veranderen van werkkring, inkomens wijzigingen, krijgen van andere interesses, andere sportclublidmaatschappen etc. Dit maakt het moeilijk voor de individu om zijn plaats in het geheel te overzien.

In het vierde deel van “Urbanism as a Way of Life” geeft Wirth nog een aantal voor deze studie relevante noties:

De stad onderscheidt zich ook van het dorp door de sociale organisatie van de samenleving. Primaire contacten zijn er zwakker, en maken plaats voor secundaire contacten; en het nabuurschap verdwijnt. Daarmee verliest men de traditionele basis voor solidariteit.

Fischer werkt dit punt verder uit. (Fischer 1976, p 143 ev). De primaire groep bestaat uit personen die onze identiteit vormgeven en onze mening en beslissingen beïnvloeden. De familie (p 160) is de fundamentele unit van de samenleving, en het hoofdinstrument voor opvoeding en sociale controle. We interpreteren de wereld om ons heen aanvankelijk alleen op basis van de landkaart die zij ons hebben aangereikt. De individu heeft een groep om zich heen nodig wil hij kunnen functioneren, reflecteren, proberen, en gecorrigeerd worden. Als de samenhang binnen de primaire groepen afneemt, worden de individuen stuurloos en gedesorganiseerd, en is de samenleving er slecht aan toe.

In dit verband grijpt Fischer terug op de mentale verandering die bij stadsmensen zou optreden als verweer tegen de veelheid aan signalen, zoals door Simmel aangedragen. Deze mentale verandering veroorzaakt een vervreemding van anderen, met als gevolg het losser worden van de bindingen met andere mensen. Ook ten opzichte van familie (Fischer 1976, p30). Hoewel de aangehaalde wetenschappers dit niet noemen zou deze laatste stap inhouden dat de individu in de grote stad de capaciteit verliest zich te binden. De individu komt steeds meer op zich zelf te staan, en de ordenende sociale controle valt weg. De gedragsnormen verliezen hun basis en zo hun dwingende kracht.

Determinisme stelt ook, zoals aangegeven, dat in een grotere woonomgeving, mede door de veelheid aan verbanden waar men zich in begeeft met allerlei verschillende mensen, alternatieven voor de familie voorhanden zijn voor steun, noodhulp, sportpartners etc. Ook dit maakt familiebanden minder relevant en met de tijd verdwijnt het familiegevoel.

Beide lijnen leiden dus tot vervreemding van de individu ten opzichte van zijn naasten, met zwakkere sociale bindingen als gevolg. Dit levert sociale verdeeldheid, instabiliteit en persoonlijke malaise in de grootstedelijke woonomgeving.

De stadsbewoner, zegt Wirth (p.61), moet zich wel aansluiten bij anderen met gelijke interesse, omdat hij als individu alleen niets meer kan. Hierdoor zijn in de grote stad een zeer grote verscheidenheid aan groepen ontstaan waarbij men zich voegen kan. “Het is hoofdzakelijk door de activiteiten van deze vrijwillige subgroepen.... dat de stadsmens zijn persoonlijkheid ontwikkeld, status verkrijgt, en in staat is zijn leven op te bouwen” (Wirth, 1938. p61). Hij concludeert dat het gebrek aan samenhang die deze zeer verschillende invloedssferen oproepen, de standvastigheid en integriteit van de persoonlijkheden die het betreft, niet waarborgen. “Personal disorganization, mental breakdown, suicide, delinquency, crime, corruption, and disorder might be expected under these circumstances to be more prevalent in the urban than in the rural community”(id.).

Compositie Theorie

De compositie theorie stelt dat bevolkingsconcentraties op zichzelf geen oorzaak zijn van een bepaald gedrag. Als er al verschillen zijn tussen stads en dorpsmensen dan komt dat door andere en situationele factoren.

Fischer (1976, p. 32) verwijst naar Herbert Gans als de eerste die deze zienswijze ging beschrijven. Oscar Lewis (1965) vat de idee van de compositie theorie als volgt samen: “Het sociale leven is geen massa fenomeen. Het voltrekt zich hoofdzakelijk in kleine groepen; binnen de familie, binnen de buurt, binnen de kerk (waar in de USA het sociale leven is geconcentreerd -bvd), binnen formele en informele groepen, etc. De consequentie hiervan is dat de variabelen groeps-grootte, dichtheid en heterogeniteit geen cruciale determinanten zijn voor het sociale leven of de persoonlijkheid”

Het punt van de compositie theorie is dat deze kleine sociale groepen blijven bestaan, ook in de meest stedelijke gebieden. Mensen worden niet verscheurd doordat ze tegelijkertijd in verschillende werelden moeten leven, maar juist beschermt doordat ze zich steeds weer veilig terug kunnen trekken in een van de subgroepen waar ze bij horen of zich aangesloten hebben.

Het sociale leven wordt bepaald door factoren als economische klasse, opleidingsniveau en levensloop stadium. Compositie theorie stelt dat, als er al verschillen tussen stad en dorp gemeten worden, dit veroorzaakt wordt door onder- of oververtegenwoordiging van bepaalde groepen; dus veroorzaakt door de compositie van de bevolking.

In de steden wonen b.v. relatief meer jongeren en alleenstaanden. Dit komt door de locatie van de universiteiten en de woningvoorraad. Een heel ander punt is de aantrekkelijkheid van de stad, met zijn faciliteiten en uitgaansmogelijkheden.

Wat betreft etnische minderheden, het volgende. Steden zijn knooppunten voor transport van mensen en goederen. De handel in en overslag van die goederen levert relatief veel van juist die arbeidsplaatsen op, waarvoor taal- en cultuurverschillen minder belangrijk zijn. De eerst aankomenden blijven daardoor vaak in de stad van aankomst wonen. De navolgers vinden cultureel gelijken in de stad en sluiten zich bij de subgroep aan.

Wie er voor kiest te verhuizen heeft daarvoor een reden. Vaak zal het verhuizen van dorp naar stad alleen te maken hebben met een baan of een huis wat elders niet te krijgen was.

Daarnaast zullen er mensen zijn die voor de stad kiezen, omdat ze vinden dat ze daar beter passen. De stad trekt hierdoor juist diegenen aan die afwijken van de meerderheid. De stad biedt anonimiteit aan wie dat zoekt, maar ook een podium of veilige haven voor wie dat nodig heeft. Anderzijds kan het zijn dat mensen besluiten de stad eventueel tijdelijk te verlaten vanwege situationele factoren. Denk aan gezinnen met opgroeiende kinderen, die de rust en ruimte van het dorp prefereren, boven de onveiligheid en onstuimigheid van de grote stad.

Ook binnen de compositie theorie is plaats voor gedragsverschillen, maar dan wel met ander oorzaak dan stress, afweer of isolatie. Het hoeft niet te verbazen dat frequente blootstelling aan bijvoorbeeld een ruwe, snelle omgeving iemands gedrag beïnvloed. Zo kan een stadse voetbalploeg door de dorpsse tegenstander als agressief worden ervaren, terwijl de stedelingen die dorpsvoetballers maar watjes vinden.

Fischer (1976, p 212) stelt dat stadsbewoners inderdaad minder hulpvaardig zijn ten opzichte van een ander dan dorpsbewoners, maar dat dit komt door de omstandigheden, en niet door persoonlijkheid. In de stad is de kans dat die ander een vreemde vreemde blijkt te zijn, met niet te voorspellen reactie, veel groter dan in het dorp. Het zekere voor het onzekere nemend, reageert men maar niet.

Subculturele Theorie

Fischer(1975b) levert een derde benadering: de subculturele theorie. Stedelijkheid geeft wel degelijk vorm aan het sociale leven. Niet door het veroorzaken van het uiteenvallen van subgroepen, maar door ze te bevorderen en te versterken.

Bij grotere absolute aantallen inwoners gaat een zeer klein percentage toch een behoorlijk aantal opleveren. Stel dat 0.5% van de mensen een bepaalde interesse delen. Dan levert dat in een stad als Amsterdam, met 800.000 inwoners, 4000 soortgelijken op. In een woonomgeving met 40.000 inwoners zijn dat er slechts 200. Als een klein deel daarvan zich wil verenigen levert dat in de grote stad een kritische massa op die voldoende groot is, maar in een kleinere woonomgeving niet.

Daardoor is er alleen in de grote stad ruimte voor het ontstaan van clusters van individuen die bepaalde kenmerken delen. Dit cluster is dan een subgroep, met een subcultuur.

In zijn boek "To Dwell among Friends" (1982, 195) stelt Fischer de volgende definitie voor: Een subgroep is een grote groep individuen, die

- Een kenmerk gemeen hebben. (Nationaliteit, religie, beroep, interesse gebied...)
- Zich met elkaar associëren.
- Een unieke set normen en waarden hebben.
- Instituties hebben, zoals een krant, club, winkel.
- Een gemeenschappelijke levensstijl hebben

We hebben het dus niet over clubjes, maar over significante delen van de bevolking. Er is hier geen relatie met stedelijkheid op zich, maar simpelweg met aantallen. Faciliteiten en een vertegenwoordigende organisatie kosten geld, en dus zijn er meer supporters nodig om gezamenlijk de kosten te dragen, of subsidie te rechtvaardigen.

Personen met van de main stream afwijkende kenmerken trekken naar de steden waar ze gelijken weten te vinden. Steden specialiseren zich, met betrekking tot hun gastfunctie, anders zou de spoeling overal weer te dun worden. De stad trekt reeds passende mensen aan. Voor mode specialismen gaat men naar Parijs. En voor de gay scene gaat men in Nederland naar Amsterdam; met selecte bars, clubs en, aan de Rozenstraat, het hoofdkantoor van het COC.

Subgroepen hebben verschillende normen en waarden, en men voelt zich door de steun van de groep zekerder in de uitleving van deviant gedrag. Daardoor wordt in de stad meer afwijkend gedrag getoond en geuit, met alle gevolgen voor botsingen met derden van dien, ook bij gelijke proportionele aanwezigheid in stad en dorp. Dit geeft wrijving en irritatie; de ander is vreemd en wordt als bedreigend ervaren.

Dorpsbewoners met afwijkende mening moeten hun reactie beperken tot het thuis ophalen van de schouders of een diepe zucht. Terwijl mensen met dezelfde mening in de stad samen een protestmars houden, in de krant komen, en zo invloed hebben op de besluitvorming. Volgens Marx zou de revolutie in de stad beginnen, want daar konden de arbeiders zich verenigen.

Het floreren van door de meerderheid als deviant ervaren groepen, en de psychische en soms zelfs fysieke botsingen tussen groepen, levert het beeld op wat binnen het determinisme als sociale desorganisatie wordt gezien.

De subculturele theorie erkent dit, maar ziet dit echter niet als teken van afbraak van cohesie en groei van algehele anomie. Integendeel, dit zijn tekenen van toename van sociale samenhang, zij het binnen de subgroepen, en van emancipatie, met positieve psychische gevolgen voor de groepsleden.

Fischer stelt dat georganiseerde uitingen een teken zijn van sociaal engagement, niet van individuele vervreemding. Een gebruikelijke reactie bij intergroep spanningen is het terug trekken op honk, in eigen sociale groep, als veilige haven.

Zelfs als het gaat om fysiek geweld tussen een subgroep en vertegenwoordigers van de main stream gaat dus niet om gewelddadige persoonlijkheidskenmerken, maar om groepsgedrag. Binnen de subgroep is van algehele agressiviteit geen sprake, en is een verlegen individu verbaasd over en trots op de ram die hij heeft uitgedeeld.

Het floreren van subgroepen is positief voor de samenleving. Het geeft pluraliteit en innovatie want de leden worden minder of niet langer gebreedeld door het korset van controle, tradities en conditionering in de uitleving van motivaties en creativiteit.

Contacten met familie zouden af kunnen nemen, simpelweg omdat de nieuw ontdekte subcultuur zo goed bij de interesses past, dat men er geheel door in beslag wordt genomen. De oorzaak is dan verminderde aandacht, vanwege een rijk sociaal leven. Het kan ook zijn dat de nieuw uitgeleefde normen botsen met de traditionele familie banden, wat de frequentie van het zoeken van contact met familie niet ten goede komt.

Fischer (1976, p.216) stelt: In de stad groeit en bloeit de afwijkende levensstijl; afwijkend van de traditionele normen. Hoe groter de stad hoe meer onconventioneel de normen en waarden van haar bewoners. Nieuwe ideeën en gedragspatronen ontstaan in de stad en vloeien met de tijd naar het dorp. Zo loopt het dorp altijd achter en is de stad afwijkend, nieuw en eng. In de stad worden bestaande mores het eerst uitgedaagd en van alternatieven of moderniseringën voorzien.

In de stad loopt men voorop in de ontwikkeling van de samenleving, gestuwd door de ontwikkelingen die binnen de subgroepen plaatsvinden. Avant la garde.

2.2 Synthese

De situatie in stad en dorp verschilt met betrekking tot hoeveelheid inwoners, dichtheid en heterogeniteit van de bevolking. Deze feiten hebben praktische gevolgen. De drie theorieën verschillen in de psychologische consequenties daarvan, of in de duiding van die consequenties.

In tabel 2.1 worden de overeenkomsten en verschillen samengevat.

Tabel 2.1 Overzicht theorieën; consequenties van leven in de grote stad.

Feiten	Praktisch Gevolg	Psychologische Consequenties		
		Determinisme	Compositie	Subcultureel
Zeer veel inwoners	<ul style="list-style-type: none"> - Veel ontmoetingen met onbekenden en vreemden. - Kritische massa aanwezig voor vorming van clusters individuen met gelijke interesse. 	<ul style="list-style-type: none"> - Minder onbevangenheid en daarmee minder samenhang tussen mensen. - Minder ordenende sociale controle 	<ul style="list-style-type: none"> - Integer, veilig sociaal leven binnen (in) formele groepen 	<ul style="list-style-type: none"> - Versterking identiteit door subgroep. - Niet langer gebreideld, ontstaat ruimte voor ontplooiing en innovatie.
Hoge bevolkingsconcentratie	<ul style="list-style-type: none"> - Meer (beroeps) specialisatie en daarmee meer onderscheid tussen mensen. - Benadrukking klasse verschillen, ook door woonwijken. - Continue psychisch verweer tegen signalen die vreemd zijn binnen eigen perceptie 	<ul style="list-style-type: none"> - Beleving klasse- en groepsverschillen - Gereserveerd, onpersoonlijk gedrag. - Verlies capaciteit zich te binden. 	<ul style="list-style-type: none"> - id., boven. - Vrijwillige keuze voor stads- dan wel dorpscultuur. 	
Zeer veel verschillende soorten mensen / interesses	<ul style="list-style-type: none"> - Uitleving interesses samen met individuen uit andere sociale, economische en culturele milieus. - Botsingen tussen groepen vanwege spanningen door verschillen in normen, waarden, positie etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - Rolonduidelijkheid, onzekerheid en zwakke ontwikkeling persoonlijkheid. - Sociale desorganisatie. 	<ul style="list-style-type: none"> - id.,boven - Mensen kunnen diverse rollen tegelijk aan. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ongeremd uiten van alternatieve normen en waarden. - Externe botsingen versterken de interne subgroep samenhang en identiteit van leden, en bevorderen emancipatie.

Zowel de Deterministische als de Subculturele theorie geven aan dat het leven in de grote stad van invloed is op het gedrag van haar bewoners.

Determinisme legt een direct verband; de veelheid aan vreemde signalen veroorzaken een aangepaste houding, en beïnvloeden de psychische gesteldheid van de individu. En die invloed is negatief.

Subculturele theorie ziet een indirect verband; steden bieden subgroepen aan, waar de individu zich vrijwillig bij aan kan sluiten, die zijn psyche beïnvloeden. En die invloed is positief.

Compositie theorie op zich heeft geen oog voor directe consequenties van het stadsleven op de inwoners. Mensen kunnen omgaan met verschillende rollen tegelijk, en voor wie de woonomgeving een knellende factor wordt, is verhuizen de aangewezen weg.

Niet iedereen kan echter zomaar verhuizen, zeker in 1938 niet, en ook nu zal de woonomgeving voor velen een niet eenvoudig te veranderen feit zijn. Het is overigens zeer de vraag of mensen die mentaal in de problemen gekomen zijn zich zullen afvragen of dat door hun woonomgeving komt, en vervolgens de energie op kunnen brengen om dit te veranderen.

Subculturele theorie geeft een verklaring voor botsingen die in de grote stad optreden tussen subgroepen en main stream. Massale onlusten zijn niet het gevolg van algehele malaise of anomie, maar uitingen van een specifieke onvrede bij een deel van de bevolking. Analyse van de problematiek kan dan de basis leveren voor overheidsbeleid.

Determinisme verwacht mentale problemen bij stadsbewoners. Men lijdt aan Urban Malaise, en ervaart als gevolg daarvan een lagere kwaliteit van leven. Kenmerken zijn: teruggetrokken in zichzelf, weinig contacten met familie of vrienden, sociale isolatie, karakterstoornis, psychische ziekten en andere vormen van lager welbevinden.

Of dit daadwerkelijk het geval was rond het midden van de vorige eeuw, bij kleine of grotere delen van de bewoners van grote steden is van theoretisch belang, maar voor deze studie niet relevant.

Wat wel van belang is, is de vraag of er in Nederland, in 2007, sprake is van enige vorm van Urban Malaise, en zo ja, bij welke bevolkingsgroepen dan. Waar we signaleren dat de kwaliteit van leven van een groep inwoners onnodig onder de maat is, is het een taak van de sociologie om dit te signaleren en beleid te adviseren.

2.3 Onderzoeksvragen

De theorieën refereren aan malaise, sociale isolatie en bevolkingscompositie en leggen verbanden tussen deze concepten en de woonomgeving van de individu.

In deze studie gaan we onderzoeken of er hier en nu sprake is van deze relaties, om vervolgens de resultaten weer terug te leiden naar de theorie, en conclusies te trekken voor de situatie in Nederland rond het jaar 2000.

In de literatuur wordt met Urban Malaise soms alleen het gevoelsaspect bedoeld, soms wordt ook de feitelijke sociale isolatie hierin begrepen. In deze studie splitsen we deze twee zaken. Met malaise bedoelen we alleen het gevoelsaspect, en draaien de term voor de duidelijkheid ook om naar het Nederlandse welbevinden.

Concrete onderzoeksvraag:

- 1 Is er in Nederland op dit moment sprake van een ander niveau van welbevinden bij de bevolking afhankelijk van de woonomgeving, en zo ja, voor welke bevolkingsgroepen dan.

De theorieën refereren aan meer of minder contacten met familieleden en / of vrienden als direct of indirect gevolg van de situatie in de woonomgeving. Het aantal contacten wordt gebruikt als maat voor iemands sociale isolatie. Naast deze directe aantallen contacten, introduceren we in deze studie ook een schaal voor meting van dit concept met gebruik maken van een 10-tal gegeven indicaties.

- 2 Is er in Nederland op dit moment sprake van een ander niveau van sociale isolatie bij de bevolking afhankelijk van de woonomgeving, en zo ja, voor welke bevolkingsgroepen dan.

Met welbevinden en sociale isolatie samen wordt dan de kwaliteit van leven bedoeld zoals die in de titel van deze studie wordt gebruikt.

Fisher introduceert de samenstelling van de bevolking als variabele bij het bestuderen van verschillen tussen de stad en het dorp. Deze samenstelling is direct afhankelijk van het tijdsbeeld en de functie die de steden hebben, wat met de tijd veranderd is. Het is op zich interessant om de gemiddelde compositie van de woonomgeving in Nederland te analyseren, om daarmee een brug te leggen naar het debat over “Gelukkige Steden”. Analoog kan gedacht worden aan de moderne literatuur over “Creative Cities”, aangevoerd door Richard Florida.

Als derde onderzoeksvraag stellen we dan:

- 3 Wat zijn in Nederland op dit moment de verschillen in bevolkingscompositie tussen stad en dorp, en wat zijn daar de consequenties van voor de gemiddelde kwaliteit van leven in die woonomgeving.

3. Empirische gegevens

3.1 POLS data bestanden

Voor deze studie is gebruik gemaakt van databestanden van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

In opdracht van de Nederlandse overheid voert het CBS sinds 1997 Periodiek Onderzoek uit naar de Leef Situatie (POLS) van de bevolking. Het betreft een grootschalig kwantitatief onderzoek onder jaarlijks 20 a 40 duizend aselect gekozen personen.

De populatie is gedefinieerd als: alle inwoners van Nederland, die in een huishouden wonen.

Naast door het CBS opgestelde basisvragen zijn diverse instituten, waaronder de Erasmus Universiteit, benaderd om survey vragen aan te leveren.

CBS uitgangspunt is om de vragen jaar op jaar gelijk te houden. Wel worden jaarlijks vragen geschrapt, vervangen of toegevoegd. In de periode 1999 – 2004 is gewerkt met 150 a 200 vragen over de meest uiteenlopende onderwerpen, waarvan ruim 100 in al deze 6 jaren voorkomen.

In overleg met het CBS-Heerlen is ervoor gekozen deze studie te baseren op de combinatie van de onderzoeksgegevens van de jaren 1999 t/m 2004.

Via de Nederlandse stichting Data Archiving and Network Services zijn de afzonderlijke SPSS databases van deze jaargangen ter beschikking gesteld, inclusief jaarlijkse vragenlijsten en rapportage. Deze basisgegevens zijn opgenomen op de Elektronische bijlage.

De CBS rapportage geeft onder meer de gevolgde procedure weer voor het jaarlijks aselect trekken van N respondenten, met als populatie de in Nederland woonachtige bevolking in particuliere huishoudens. Hiervoor wordt verwezen naar de Pols documentatie, bijvoorbeeld POLS basis 2004, hoofdstuk 2.1, opgenomen in de elektronische bestanden. Hier wordt ook gesproken over correctie van over en ondervertegenwoordiging. Aan elke respondent is een gewichtsvariabele toegevoegd, gewbas, waarmee correctie kan worden uitgevoerd. Bij de analyse is met de weight cases optie van SPSS gecontroleerd of er verschillen in resultaten zijn bij het al of niet gebruik maken van deze correctie mogelijkheid. Dat blijkt niet het geval. Voor andere studies met deze database waar kleinere samples worden geanalyseerd kan dit echter wel nodig zijn.

Voor de representativiteit van de steekproef verlaten we ons op de professionaliteit van het CBS.

Jaargang	Aantal respondenten = N
1999	42605
2000	37482
2001	24231
2002	22259
2003	25163
2004	21706
Totaal	173446

De CBS rapportage geeft aan dat bepaalde met name genoemde gegevens zijn versleuteld ter bescherming van de privacy van de respondenten. Hieronder vallen naam en adres gegevens, inclusief postcode, van alle respondenten. Bijvoorbeeld de voor deze studie belangrijke woonomgeving van de respondenten is aangegeven in termen van de mate van stedelijkheid, volgens standaard CBS definitie.

Het stapelen van de 6 jaargangen is uitgevoerd onder strikt protocol, en in detail gerapporteerd op de Elektronische bijlage; bestand "Constructie Database Pols9904" .

Bij de constructie van deze Database is niet gekeken naar bruikbaarheid van een variabele voor deze studie. Alle variabelen van alle jaren zijn meegenomen. Hierdoor is een groot bestand ontstaan dat voor andere studies kan worden gebruikt. Een overzicht van de Variabele Labels is opgenomen in Bijlage C.

Het is van belang te controleren dat de Label Values van gelijklopende variabelen uit twee jaargangen exact gelijk zijn. Dit was niet overal het geval. Een aantal keer bleek de Label Value zodanig gewijzigd, dat stapeling zonder aanpassing tot foutieve resultaten zou leiden. Zie het bestand "Constructie Database Pols9904".

De volgende Windows procedure is zeer nuttig gebleken bij het controleren van gelijkheid van Label Values:

SPSS/File/Display data file info/working file. Onderste tabel geeft de label values weer. Export deze naar Excel/ Copy naar Word/ save as "Text only". Doe dit ook voor het opvolgende jaar. Vervolgens in Word: "Compare and Merge". Verschillen worden door Word in rood onderstreept.

Het resulterende bestand is een opeenstapeling van cases van '99 t/m '04, met de hogere jaren steeds bovenop. Nieuwe variabelen zijn steeds toegevoegd; niet meer gebruikte variabelen zijn in hogere jaren als missing value genoteerd. Gelijklopende variabelen zijn gecontroleerd op of gecorrigeerd voor inhoudelijke gelijkheid wat betreft label values. Deze operaties zijn in detail gerapporteerd.

Tot slot is als eerste variabele een uniek volgorde nummer van de cases geïntroduceerd, oplopend van 1 tot en met 173.446.

Het resulterende bestand is de basis voor deze scriptie: **Pols9904.sav**

3.2 Hoofdvariabelen

Malaise / Welbevinden.

Fischer (1973) definieert malaise als een subjectieve psychologische term die ontevredenheid, ongelukkigheid, wanhoop en melancholie dekt. We onderzoeken of het concept malaise in hogere mate voorkomt onder stadsbewoners, om zo aan te tonen of er al dan niet sprake is van Urban Malaise. Bij het Periodiek Onderzoek naar de Leef Situatie zijn twee vragen opgenomen die hierop betrekking hebben.

Deze vragen zijn overigens aangedragen door de groep “Geluksonderzoek” van de Erasmus universiteit, geleid door Prof. Veenhoven.

- 1 In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens?
- 2 In welke mate bent u tevreden met het leven dat u leidt?

De mate van geluksbeleving en tevredenheid wordt gescoord op een schaal van 1 tot 5.

Het concept “Malaise” wordt geoperationaliseerd met de score van de respondenten op hun oordeel op naar Geluksbeleving en Tevredenheid met het leven. Deze scores zijn opgeteld, waarmee voor elke respondent een score ontstaat op een schaal van 2 tot 10, welke de mate van Welbevinden is genoemd. Voor details, zie bijlage A 2.

Welbevinden is dan het tegenovergestelde van Malaise.

Het is redelijk te veronderstellen dat een lagere mate van Welbevinden een hogere mate van ontevredenheid, ongelukkigheid, wanhoop en melancholie, ofwel Malaise weergeeft. Hoewel het een subjectieve zaak blijft, is hiermee een goede validiteit verkregen voor het meten van het bedoelde concept.

Contacten.

Of er bij stadsbewoners minder contacten zijn met familie en vrienden is direct gemeten door ernaar te vragen. Voor operationalisering wordt verwezen naar bijlage A 3.

Voor sociale isolatie is een Lickert schaal geconstrueerd, met gebruikmaking van een 10-tal indicaties.

Stedelijkheid.

De woonomgeving van de respondenten is in het Pols onderzoek gescoord op een schaal die de mate van Stedelijkheid aangeeft. Het CBS heeft een standaard ontwikkeld die gebaseerd is op adresdichtheid, en differentieert van een Zeer Sterk Stedelijke tot een Niet Stedelijke woonomgeving op een 5 puntsschaal. Voor details, betrouwbaarheid en validiteit wordt verwezen naar bijlage A 1.

In hoofdstuk 4 wordt het onderzoek gepresenteerd naar de relatie tussen Stedelijkheid en respectievelijk Welbevinden, Contacten en Sociale Isolatie. Hierbij blijkt het wenselijk te controleren voor Inkomen, Opleiding en Levensloopstadium. Voor operationalisering van deze drie subvariabelen wordt verwezen naar bijlagen A 4, 5 en 6.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 de relatie tussen Bevolkingscompositie en de mate van Stedelijkheid geanalyseerd. Ook hierbij blijkt het wenselijk de genoemde subvariabelen te introduceren.

De studie brengt het blikveld uiteindelijk naar de directe Pols variabele Verhuiswens.

4 Onderzoek

4.1 Analyse

Achtereenvolgens worden de volgende zaken onderzocht en van direct commentaar voorzien, hoewel nog niet in onderlinge samenhang.

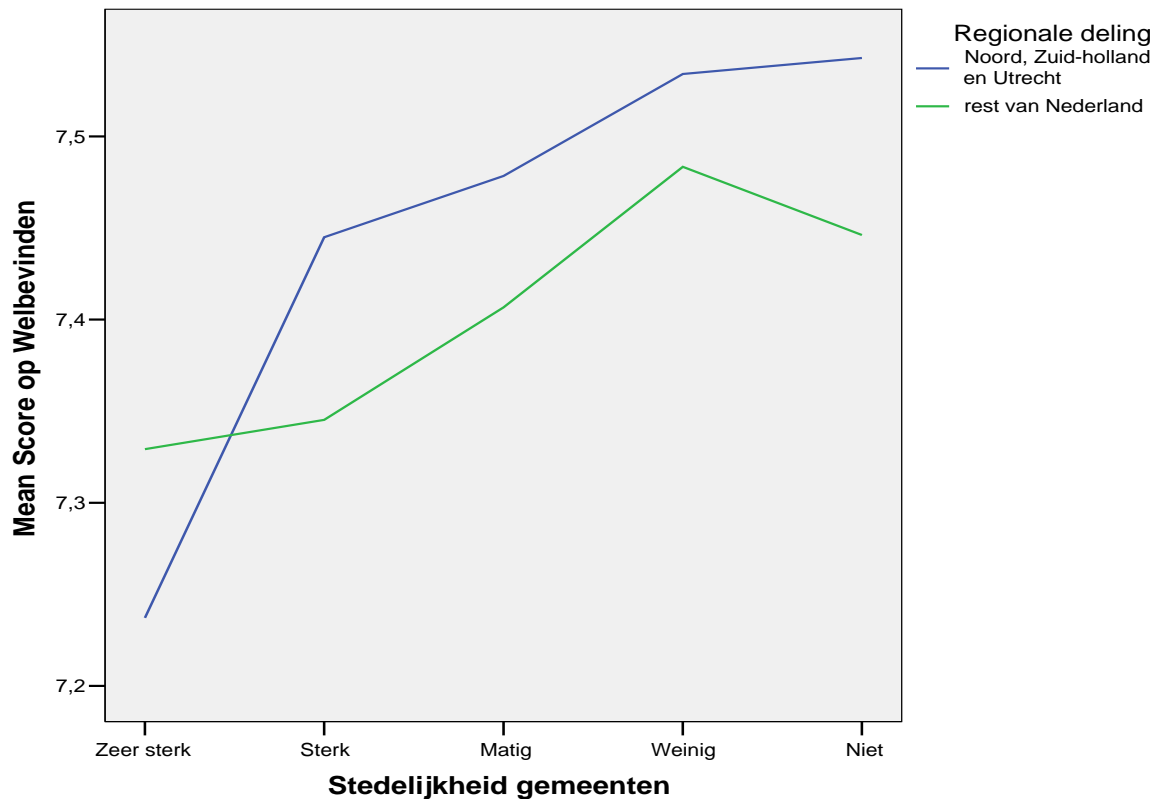
4.1.1	Welbevinden en Woonomgeving	21
	Constant Inkomen	22
	Constant Levensloop stadium	23
	Anova analyse	24
	Constante Culturele klasse	25
	Samengestelde klassen	26
	Regressie analyse	28
4.1.2	Sociale Isolatie en Woonomgeving	32
	Contacten met Familie	32
	Contacten met Vrienden	33
	Contactarmoede	35
	Sociale Isolatie Index	37
4.1.3	Bevolkingscompositie en Woonomgeving	40
4.1.4	Verhuiscens en Woonomgeving	44

4.1.1 Welbevinden en Woonomgeving

Het oordeel van een respondent op zijn/haar welbevinden is van veel factoren afhankelijk. Het zal ook wel van dag tot dag enigszins variëren en karakter afhankelijk zijn. Daarnaast bestaat de mogelijkheid dat er een trendmatig verschil is afhankelijk van bepaalde categorieën waartoe men behoort.

We bestuderen de empirische gegevens met het doel een relatie op te sporen tussen Woonomgeving en Welbevinden. Deterministische theorie verwacht een trendmatig lagere score op welbevinden bij personen die wonen in (zeer) sterk stedelijke gebieden.

Fig 4.0 Gemiddeld welbevinden per type woonomgeving, zonder controle voor andere factoren.

N= 147.000 , Mean = 7.42, StDev daalt met mate van Stedelijkheid van 1.48 naar 1.27.

Fig. 4.0 presenteert de meetresultaten, zonder controle voor andere mogelijk bepalende factoren. Op het eerste gezicht lijkt er wel degelijk sprake van Urban Malaise. Het welbevinden is in de Zeer Sterk Stedelijke gebieden trendmatig lager. Hoewel het verschil statistisch significant is, is een verschil van 3% in dit verband niet relevant. Door het zeer grote aantal cases in de analyse is een klein verschil al snel significant.

De drukke Randstad blijkt, tegen de verwachting in, iets hoger te scoren dan het rustiger resterende deel van het land.

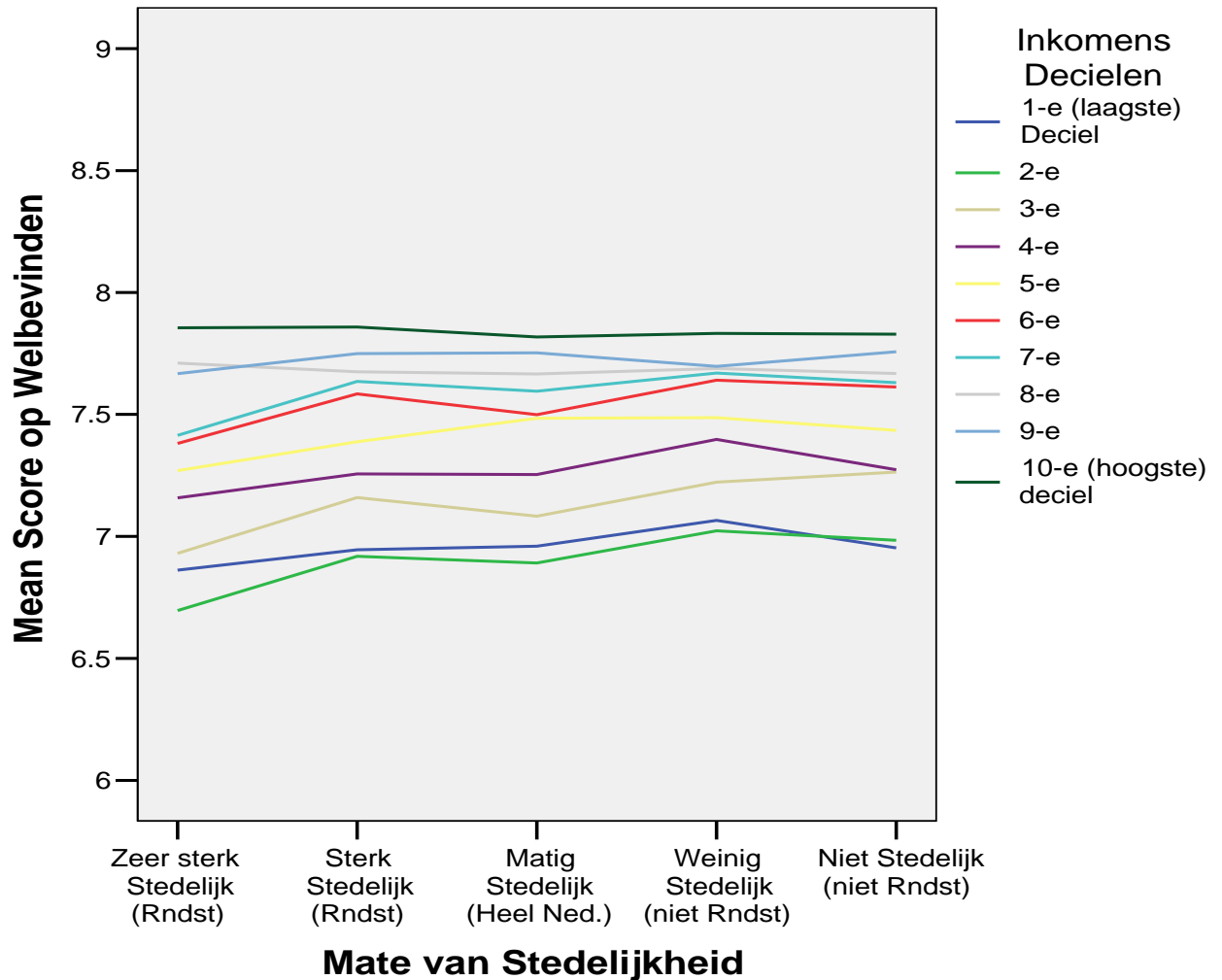
We onderscheiden de invloed van sociale en economische factoren door te controleren voor geslacht, levensloop stadium, inkomen en opleidingsniveau.

De gemiddelde score op welbevinden blijkt niet afhankelijk van het geslacht van de respondent. Vrouwen scoren in de grote stad 0.2 punt lager, in het dorp is er geheel geen verschil. De trend met de mate van stedelijkheid is voor mannen en vrouwen gelijk.

Constant houden van Inkomen

Van de respondenten uit de jaren 1999, 2000 en 2004 is het inkomens deciel bekend. In onderstaande grafiek is, per deciel, de gemiddelde score op welbevinden uitgezet tegen de stedelijkheid van de woonomgeving, voor personen van 18 jaar en ouder.

Fig. 4.1 Welbevinden afhankelijk van Woonomgeving, alleen gecontroleerd voor Inkomen.

N = 59000; Mean = 7.41; St. Dev = 1.36

Dat er enig verband zou zijn tussen Welbevinden en Inkomen was wel te verwachten. De regelmatigheid is echter zeer opmerkelijk. De inkomensklasse lijnen liggen keurig in volgorde boven elkaar! De frase “Geld maakt niet gelukkig” wordt hier hard weersproken.

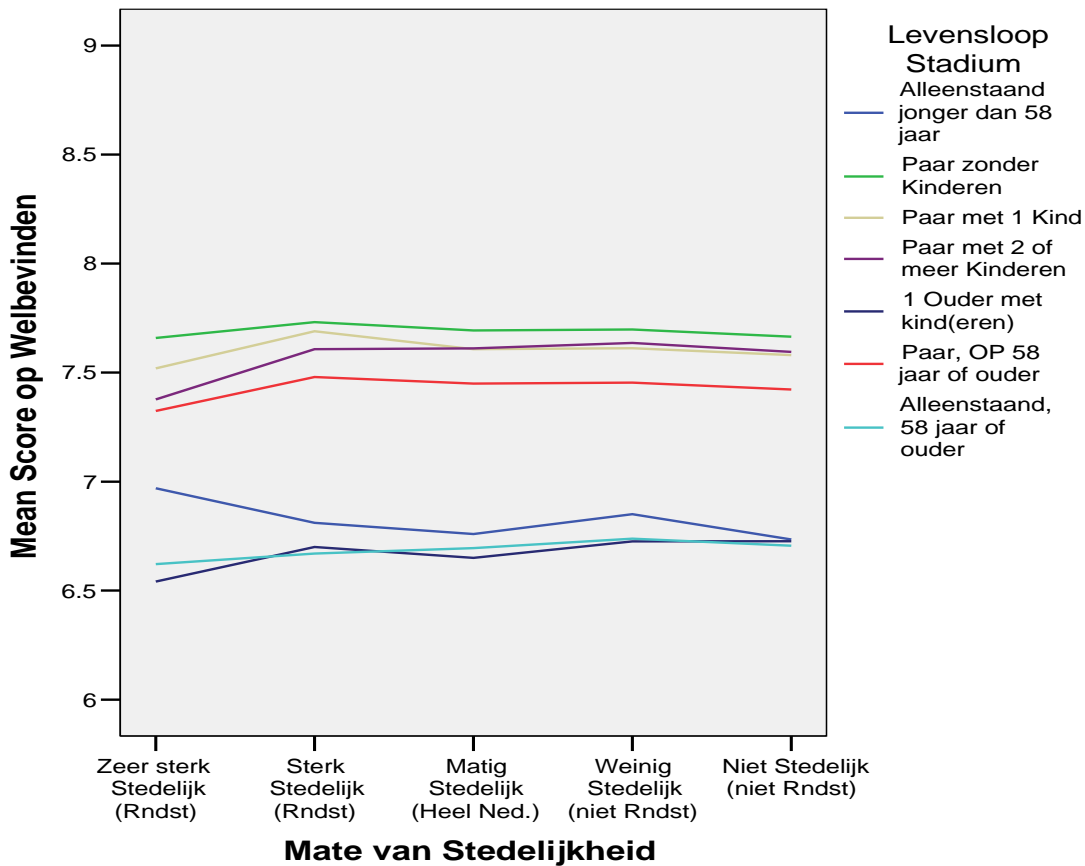
Bij de lagere inkomensgroepen is enige stijging van welbevinden te zien naarmate de stedelijkheid van de woonomgeving afneemt. Omgekeerd is er bij de hoogste inkomensgroep een lichte daling te zien. Voor geen van de lijnen betreft het verschil meer dan enkele tiende punten.

Constant houden van Levensloopstadium

De respondenten zijn ingedeeld naar de fase van hun leven door middel van de samenstelling van hun huishouden en hun leeftijd. Zie bijlage A 6.

Voor elk van de onderscheiden levensloop stadiums is het gemiddelde van het gescoorde welbevinden geploteerd per type woonomgeving.

Fig. 4.2a Welbevinden afhankelijk van Woonomgeving, alleen gecontroleerd voor L-stadium.

N= 112413.

Er blijkt een opmerkelijk en statistisch significant verschil tussen twee clusters.

Het lager scorende cluster betreft individuen van “18 tot 80” die zonder partner in het leven staan.

Het hoger scorende cluster betreft respondenten die aangeven met een partner te leven, al of niet met kinderen, en zowel onder als boven de leeftijd van 58 jaar.

Analyseren we deze twee clusters zonder referentie naar stedelijkheid, dan volgt:

Score op Welbevinden

Alleenstaande of (Echt)Paar	Mean	N	Std. Deviation
Alleenstaanden	6,75	21325	1,530
(Echt)Paren	7,58	91088	1,253
Total	7,42	112413	1,350

Uit onderstaande variatie analyse blijkt het verschil tussen beide clusters significant op het 1% niveau. Vanwege de grote aantallen in de steekproef is een verschil al snel significant, omdat

in de berekening door wortel-N wordt gedeeld. Naast significant is het gevonden verschil ook relevant, al is het niet in relatie met het onderwerp van studie.

ANOVA

Score op Welbevinden

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	11898,412	1	11898,412	6933,599	,000
Within Groups	192903,055	112411	1,716		
Total	204801,467	112412			

De alleenstaanden, jonger dan 58 jaar blijken in de grote stad iets hoger te scoren. Dit is op zich logisch, vanwege het uitgaansleven etc, maar de mate van hoger scoren is wel erg beperkt en blijft ver onder de score van (echt)paren.

Paren met meerdere kinderen blijken in de grote stad wel wat lager te scoren op welbevinden, hoewel ook hier slechts enkele tienden. Met de zorg voor kinderen verdwijnt ook deze trend. Dit kan aangemerkt worden als een situationeel stadseffect; drukte, afwezigheid van veilige speelruimte etc. Van tekenen van Urban Malaise is geen sprake.

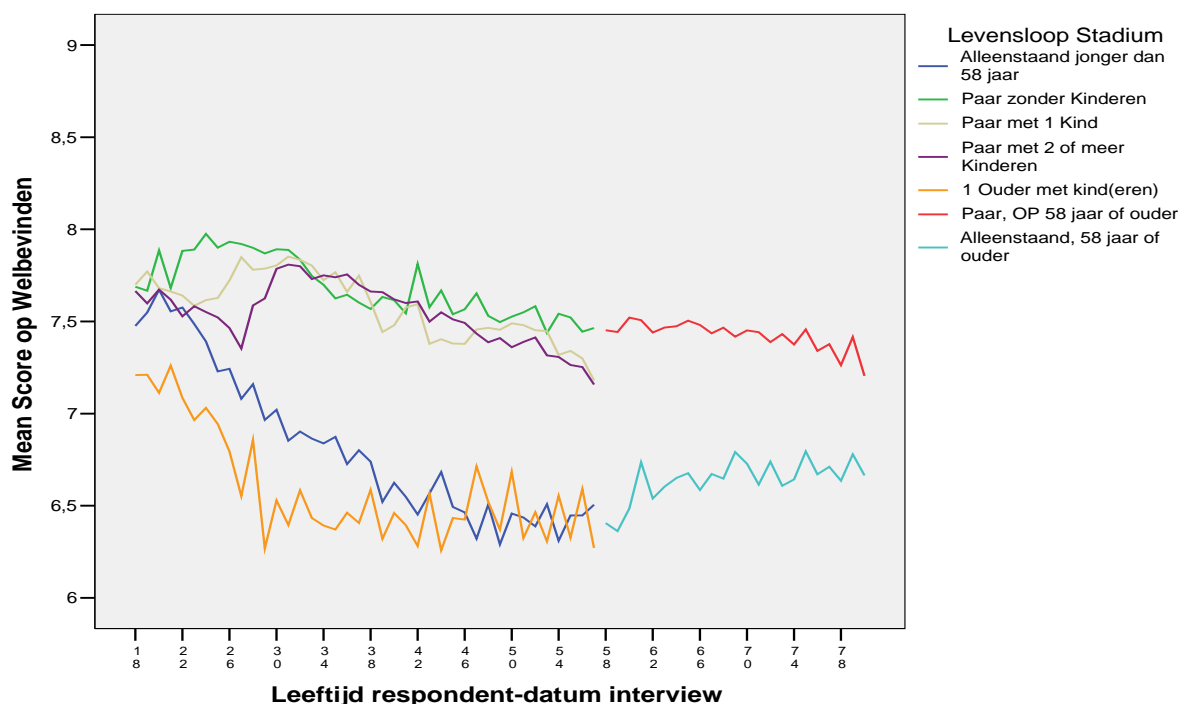
Wat blijft is een significant lagere score op Welbevinden voor alleenstaanden; dit scheelt een volle punt. Alleen is maar alleen.

Hoewel het buiten het kader van deze studie valt, completeert fig 4.2b de resultaten van de studie naar de relatie tussen Welbevinden en Levensloop stadium. Het welbevinden van alleenstaanden daalt met de leeftijd, kennelijk vanwege het besef dat deze situatie blijvend is.

De verklaring voor de sprong in de paarse lijn bij 26 / 30 jaar laat ik graag aan de groep "Geluksonderzoek" over. Het gaat hier om 300 respondenten van 26 jaar, vergeleken met 600 van 30 jaar. Het verschil is statistisch significant tot op 3 decimalen.

De meerwaarde van deze zijstap is dat weer blijkt hoe robuust en stabiel de database is.

Fig 4.2b Welbevinden afhankelijk van de Leeftijd van de respondent.

N = 141810. Voor de categorie Paren met 2 of meer kinderen (paars) met leeftijd 26 tot 30 jaar is N = 300 a 600 per leeftijdsjaar.

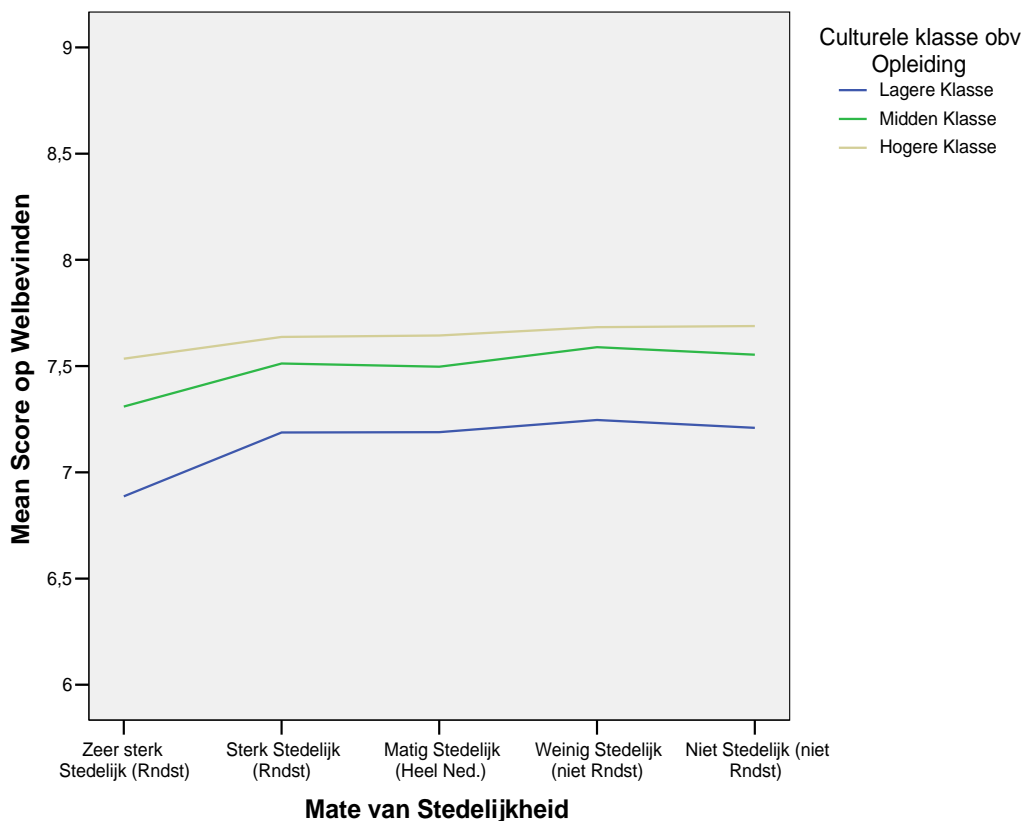
Constant houden van Culturele Klasse

De culturele klasse van de respondenten is geoperationaliseerd aan de hand van het niveau van de hoogst voltooide opleiding van hemzelf, of, voor personen jonger dan 27 jaar, van zijn kostwinner. Er zijn meer zaken die de culturele klasse van een persoon bepalen dan opleiding alleen, zoals economisch vermogen en via de opvoeding bijgebrachte smaak.

Daarnaast is er enige vertekening doordat een respondent ouder dan 27 jaar, samen met de kostwinnende partner leeft op het niveau van de laatste. Opleidingsniveau van partners blijkt echter voor 90% van de respondenten niet meer dan 1 van de 5 categorieën af te wijken; voor de 3 culturele klassen is dit percentage nog hoger.

Voor deze studie accepteren we deze twee beperkingen. Voor details van operationalisering zie bijlage A 5.

Fig. 4.3 Welbevinden afhankelijk van Woonomgeving, alleen gecontroleerd voor Culturele klasse.

N= 113000, Mean = 7.42, St Dev.= 1.35

Met het Culturele niveau wordt een hoger welbevinden gerapporteerd.

We zien een kleine toename van Welbevinden van Zeer Sterk Stedelijk naar Sterk Stedelijk, en vervolgens een nagenoeg horizontale lijn. Met het stijgen van het niveau neemt deze sprong af. Dit valt enerzijds te verklaren doordat hoger opgeleiden, met een bredere culturele blik, beter om kunnen gaan met de veelheid aan psychische signalen in de grote stad. Anderzijds hebben lager opgeleiden doorgaans lagere inkomens die zoals we zagen lager op welbevinden scores. Oververtegenwoordiging van deze inkomenscategorie in de grote steden vertekent dan het beeld.

Samengestelde klassen

De hoofdvariabelen Inkomen, Levensloopstadium en Cultureel niveau blijken elk van invloed op de score op Welbevinden van de respondenten.

Combinatie van deze drie factoren levert een aantal klassen van individuen die gelijk zijn met betrekking tot inkomen, fase van leven en opleiding. Om het aantal combinaties beperkt te houden, en daarmee het resulterende beeld zinvol, delen we de respondenten als volgt in:

Singleness	Alleenstaanden	100
	(Echt)Paren	200
Cultureel	Onder Startkwalificatie	10
	Boven Startkwalificatie	20
Economisch	Onder Modaal	1
	Boven Modaal	2

Voor elke respondent tellen we zijn/haar score op deze drie variabelen op, waarmee een indeling ontstaat in SCE klassen. Deze indeling is driecijferig, XYZ, met leesbare terugwijzing naar de afzonderlijke onderdelen. In totaal creëren we zo $2 \times 2 \times 2 = 8$ zinvolle klassen.

Tabel 4.1 Indeling naar Sociale, Culturele en Economische klasse

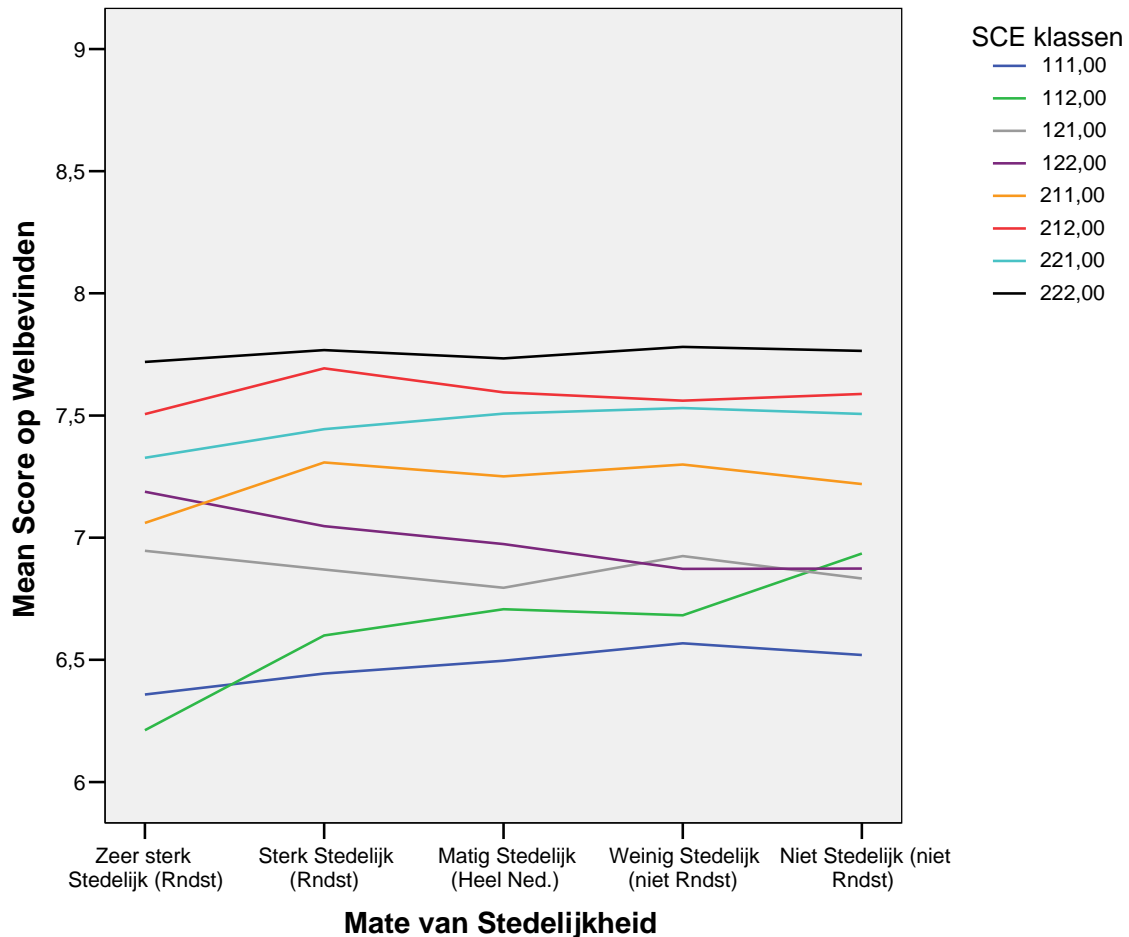
Klasse	Alleen staand	(Echt) Paar	Onder Start kwalificatie	Boven Start kwalificatie	Onder Modaal Inkomen	Boven Modaal Inkomen
111	X		X		X	
112	X		X			X
121	X			X	X	
122	X			X		X
211		X	X		X	
212		X	X			X
221		X		X	X	
222		X		X		X

Tabel 4.2 Score op Welbevinden * SCE klassen

SCE klassen	Mean	N	Std. Deviation
111,00	6,48	4318	1,551
112,00	6,64	222	1,573
121,00	6,88	5530	1,515
122,00	7,02	1246	1,480
211,00	7,24	9172	1,319
212,00	7,59	5454	1,210
221,00	7,48	10108	1,267
222,00	7,75	22164	1,199
Total	7,41	58214	1,357

Deze klassen van gelijken qua sociale, culturele en economische factoren scoren als volgt op Welbevinden en Stedelijkheid:

Fig. 4.4 Welbevinden afhankelijk van Woonomgeving, per SCE klasse

Bij paren met een lagere opleiding en een lager inkomen (211) is nog steeds een lagere score in de Zeer Sterk Stedelijke gebieden te zien. Bij dezelfde groep met een hoger inkomen (212) is dit al minder. Mogelijk wordt dit veroorzaakt door de aanwezigheid van kinderen en afwezigheid van de optie te verhuizen.

De groep van alleenstaanden met een lagere opleiding en een boven modaal inkomen (112) lijkt wel een tendens te laten zien. Deze groep scoort 10% hoger in het dorp dan in de stad. Maar dit is de kleinste groep met N = 222, waarvan 31 in een niet stedelijke woonomgeving wonen, en waarvan er een paar hoog scoren.

De enige resterende trend is te zien bij de groep alleenstaande, hoger opgeleiden met een bovenmodaal inkomen (122). Die scores in de grote stad trendmatig hoger dan in het dorp. Dit hoeft, met verwijzing naar het culturele en uitgaansleven, niet te verwonderen.

Tot slot richten we de aandacht op de respondenten die met een partner leven, hoger opgeleid zijn en een bovenmodaal inkomen hebben (222).

Dit is veruit de grootste groep; 40% van de resterende steekproef. Het blijkt dat er geen enkel verschil meer waarneembaar is voor het gemiddelde welbevinden van deze personen, waar ze ook wonen / "...wherever they may be..."(Wirth).

Regressie

Dit studiedeel wordt afgesloten met een meervoudige regressie analyse.

Voor zinnvolle regressie is het noodzakelijk dat alle variabelen van interval meetniveau zijn of hoger. Dit houdt in dat de waarden zijn te vertalen naar verschillen in hoeveelheid eigenschap. Dit is het geval met de score op welbevinden en de indeling in inkomensdecielen.

Dit is niet het geval voor het feit of men alleenstaand is of met een partner leeft; dit is een nominale variabele. Dit geldt ook niet voor het al dan niet hebben behaald van de minimum startkwalificatie voor onderwijs; dit is hoogstens ordinaal.

Dichotome variabelen.

Voor regressie doeleinden worden bepaalde eigenschappen als dichotome of Dummy variabele ingevoerd:

Stel_06 Alleenstaande = 0 (Echt)Paar = 1
Skwal_06 Onder Startkwalificatie = 0 Wel Startkwalificatie = 1
Geslacht_06 Man = 0 Vrouw = 1

De mate van stedelijkheid is ook niet van interval meetniveau. Wel ordinaal, en in theorie zou je de gemiddelde bevolkingsdichtheid kunnen gebruiken. Vooralsnog gaan we ervan uit dat de richtingscoëfficiënt voor stedelijkheid nul blijkt te zijn, en dan is gebruik van deze ordinale variabele niet problematisch.

Input voor regressie analyse:

Onafhankelijke variabelen:

De 3 dummy variabelen zoals boven aangegeven

De E-score in decielen 1 t/m 10

De mate van Stedelijkheid van de woonomgeving in klassen 1 t/m 5.

Afhankelijke variabele

De score op Welbevinden variërend tussen 2 en 10.

SPSS selectie op Pols9904.sav:

Leeftijd 18 jr en ouder,

Stedelijkheid met hogere validiteit (uitsluiten categorie 6)

Deze selectie resulteert in de volgende frequentie tabel:

Tabel 4.3 Score op Welbevinden; input voor regressie analyse

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	2 = Minimum Score	202	,3	,3	,3
	3	605	1,0	1,0	1,4
	4	1090	1,8	1,8	3,2
	5	2564	4,3	4,3	7,5
	6	5149	8,7	8,7	16,3
	7	23470	39,7	39,7	56,0
	8	14498	24,5	24,5	80,5
	9	7712	13,0	13,0	93,5
	10 = Maximum Score	3720	6,3	6,3	99,8
	Weet niet / Weigert	108	,2	,2	100,0
Total	59118	100,0	100,0		
Missing	System	1	,0		
Total		59119	100,0		

Regressie analyse geeft het volgende resultaat:

Tabel 4.4 Welbevinden afhankelijk van Stedelijkheid, Inkomen, Geslacht, Opleiding en Singleness. Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	6,347	0,020		313,161	0,000
	Mate van Stedelijkheid	0,016	0,004	0,015	3,781	0,000
	Inkomens Decielen	0,058	0,002	0,123	26,718	0,000
	Man = 0 Vrouw =1	0,052	0,011	0,019	4,813	0,000
	Geen Startkwal =0 wel=1	0,232	0,012	0,080	19,155	0,000
	Alleenstaande = 0, Stel =1	0,640	0,015	0,187	41,999	0,000

a. Dependent Variable: Score op Welbevinden

Regressie vergelijking:

$$\begin{aligned} \text{Voorspelde W-Score} = & 6.347 + 0.016 \times \text{Stedelijkheid} \quad (\text{Bereik 1 t/m 5}) \\ & + 0.058 \times \text{E-score} \quad (\text{Bereik 1 t/m 10}) \\ & + 0.052 \text{ voor Vrouwen} \\ & + 0.232 \text{ bij Wel Startkwalificatie} \\ & + 0.64 \text{ voor (Echt)Paren} \end{aligned}$$

Noot: Zeer Sterk Stedelijk = 1, Niet Stedelijk = 5. Zie bijlage A 1
Laagste Inkomens Deciel = 1, Hoogste = 10. Zie bijlage A 4.

De invloed van de mate van stedelijkheid op Welbevinden is +0.016 voor inwoners van de grote stad, tot +0.08 voor inwoners van het dorp, bij een globale score van 7 op welbevinden. Dit is verwaarloosbaar.

Formeel mogen we het volgende stellen:

De populatie betreft alle inwoners van Nederland, die in een huishouden wonen. Omvang ongeveer 16 miljoen.

De oorspronkelijke steekproef betreft ongeveer 173000 aselect gekozen individuen uit de populatie. Iedere individu heeft een gelijke kans te worden getrokken.

De steekproef is verkleind door

- alleen individuen van 18 jaar en ouder te kiezen
- respondenten waarvan de stedelijkheid van de woonomgeving onduidelijk is niet te selecteren
- De respondenten van de jaren '01, '02 en '03 niet te selecteren, omdat in die jaren niet naar inkomen was gevraagd.

De steekproef betreft N = 59000.

De regressie coëfficiënt voor stedelijkheid op welbevinden is slechts 0.016. Invloed op Welbevinden is dan: 0.016 tot maximaal 0.08, bij een globale waarde van 7. Deze invloed is verwaarloosbaar. Er is dus geen relevant verband in de steekproef.

De kans dat deze steekproef is getrokken, terwijl er in de populatie wel een relevant verband tussen welbevinden en de mate van stedelijkheid bestaat, is extreem klein en statistisch significant. Volgens de regressie resultaten is die kans kleiner dan 0.1%

Het geslacht van de respondent blijkt goed voor maximaal +0.05 voor vrouwen. Grafische analyse met alleen controle voor geslacht gaf mannen juist een iets hogere score.

Kennelijk zijn er andere factoren die dit veranderen. Ook de invloed van het geslacht van de respondent op Welbevinden kunnen we verwaarlozen.

Het opleidingsniveau, hier geoperationaliseerd met de Startkwalificatie, levert een plus op Welbevinden van 0.232 (op een globale score van 7). Veel is het niet, en een hogere opleiding geeft doorgaans een hoger inkomen. Vandaar dat we het opleidingsniveau laten verdisconteren in het inkomen.

Een nieuwe run met weglaten van stedelijkheid, geslacht en opleidingsniveau geeft:

$$\text{Voorspelde W-score} = 6.5 + 0.07 \times \text{E-score} + 0.6 \text{ (voor Paren)}$$

Tabel 4.5 Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,290(a)	0,084	0,084	1,298

a. Predictors: (Constant), Alleenstaande = 0, Stel =1, Geen Startkwal =0 wel=1, Man = 0
Vrouw =1, Mate van Stedelijkheid , Inkomens Decielen

Tabel 4.6 ANOVA (b) resultaten

ANOVA(b)						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	9.025,647	5	1.805,129	1.070,914	,000(a)
	Residual	98.115,228	58.208	1,686		
	Total	107.140,875	58.213			

a. Predictors: (Constant), Alleenstaande = 0, Stel =1, Geen Startkwal =0 wel=1, Man = 0
Vrouw =1, Mate van Stedelijkheid , Inkomens Decielen

b. Dependent Variable: Score op Welbevinden

Keren we tot slot nog terug naar de eerste, ongenueanceerde, grafiek 4.0 waar we enig verschil zien tussen Randstad en de Rest van het land.

Coefficients(a)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	6,531	0,018		361,921	0,000
Randstad_06	0,005	0,011	0,002	0,489	0,625
Inkomens Decielen	0,068	0,002	0,144	36,765	0,000
Stedelijkheid gemeenten	0,012	0,004	0,012	3,016	0,003
Alleenstaand=0, (Echt)Paar=1	0,586	0,013	0,172	43,756	0,000

a. Dependent Variable: Score op Welbevinden

Ook de Randstad blijkt dus geheel geen factor in de mate van welbevinden. Naast het hebben van een Partner, is Inkomen de bepalende factor. In de Randstad is het gemiddelde inkomen hoger dan in de rest van het land. En dat veroorzaakt een iets hogere score op welbevinden.

Conclusie van deze regressie analyse met betrekking tot de woonomgeving:
De mate van stedelijkheid, en het landsdeel van de woonomgeving is geen relevante factor voor het welbevinden van inwoners van Nederland van 18 jaar en ouder.

4.1.2 Sociale Isolatie en Woonomgeving

Deterministische theorie stelt dat er in de grote steden meer sociale isolatie is dan in niet stedelijke gebieden. Men heeft significant minder contacten met familie, vrienden en anderen.

Contacten

De respondenten zijn gescoord op een schaal van 0 tot 13 contacten per 3 maanden, en dit voor zowel contacten met familie als met vrienden. Zie bijlage A 3.

We onderzoeken of er bij de massa daadwerkelijk minder contacten zijn in de grote stad dan in het dorp.

We filteren alleen personen onder de 18 jaar en de respondenten die qua stedelijkheid in onduidelijke gebieden wonen eruit. Er resteert dan een steekproef met $N = 113.000$.

De meeste respondenten scoren in de hoogste categorie, die aangeeft “meer dan 1 contact per week” te hebben.

65% heeft minstens 1 maal per week contact met familie plus 1 maal met vrienden.

75% heeft minstens 1 maal per week contact met vrienden.

85% heeft minstens 1 maal per week contact met familie.

95% heeft minstens 1 maal per week contact met familie of met vrienden.

En deze percentages zijn voor alle 5 categorieën van woonomgeving nagenoeg gelijk.

Het percentage dat deze hoogste frequentie optie scoort is voor respondenten die in het dorp wonen een paar procentpunten hoger dan in de stad; voor vrienden contacten is het omgekeerde het geval.

Kijken we naar de grote massa, dan resulteert het volgende.

Net als voor de mate van welbevinden, controleren we voor de invloed van de factoren geslacht, inkomen, levensloop stadium en cultureel niveau.

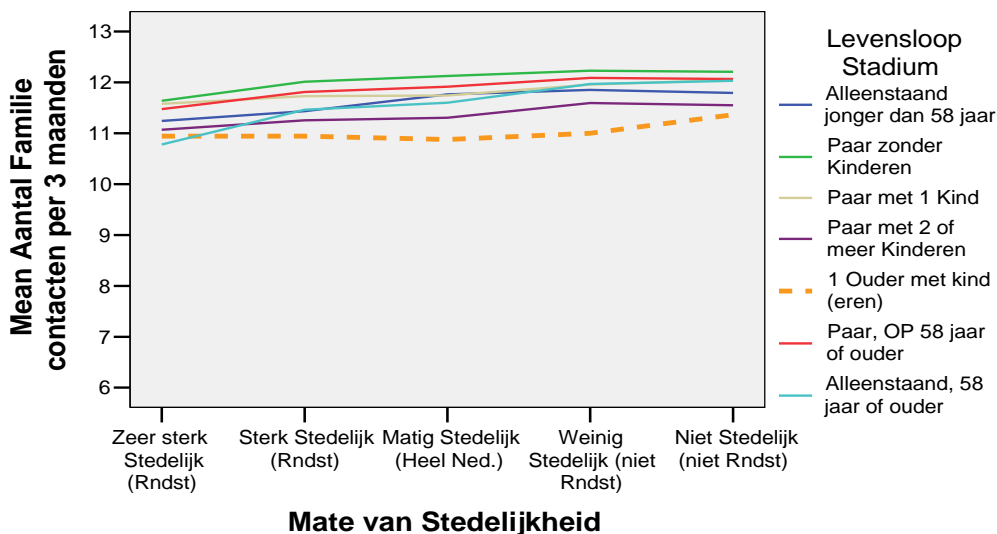
Vrouwen blijken gemiddeld iets hoger te scoren dan mannen. Volkswijsheid verwacht hier een groter verschil te zien. Het zou kunnen dat vrouwen meer contacten per week met derden hebben dan mannen, terwijl beiden de hoogste frequentie optie scoren.

Inkomen blijkt niet van invloed, met uitzondering van respondenten in het laagste inkomens deciel. Zij scoren een contact per 3 maanden lager.

Cultureel niveau geeft geen verschillen te zien bij familie contacten. Bij contact met vrienden scoren de respondenten met het lage niveau (geen startkwalificatie) een punt lager.

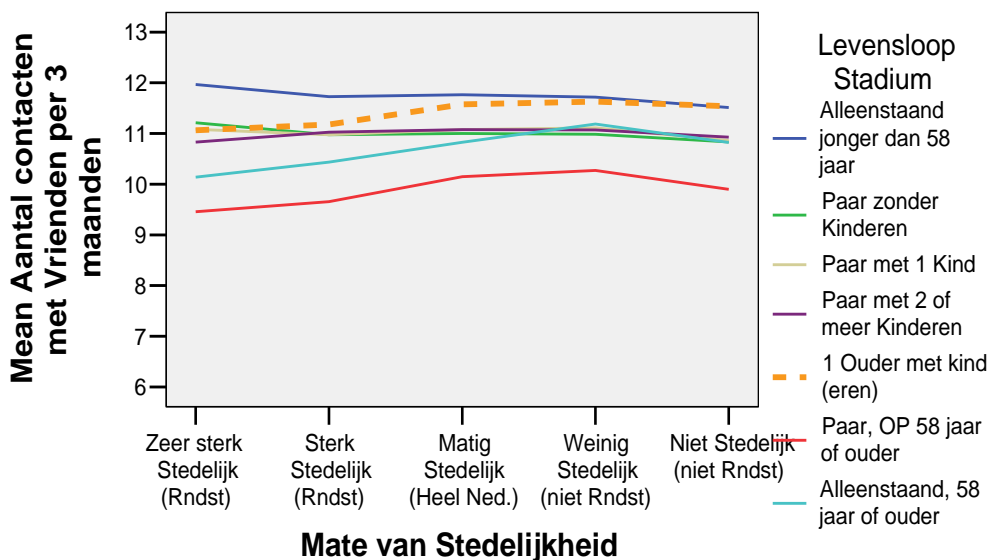
Alleen de opdeling van respondenten naar Levensloopstadium geeft verschillen te zien.

Fig. 4.5 Aantal contacten met familie per 3 maanden

Het gemiddelde aantal contacten met familie toont een zeer lichte stijging naarmate men in een minder stedelijke omgeving woont. Dit verschil mag significant zijn, relevant is het niet. Opmerkelijk is dat de categorie 1 Ouder met kind(eren) (oranje gestippeld) het laagst scoort. Hier zou je juist meer familiesteun verwachten. De rode lijn, van paren waarvan de ondervraagde persoon 58 jaar is of ouder scoort hoog in familiecontacten. Niet verwonderlijk met kinderen en kleinkinderen, die kennelijk zorgen voor minstens 1 contact per week.

Fig. 4.6 Aantal contacten met vrienden per 3 maanden

De categorie 1 Ouders blijkt op contacten met vrienden hoog te scoren. Wellicht ter compensatie van het lagere aantal familie contacten. Opmerkelijk is ook dat de categorie paren met een ondervraagde persoon van 58 jaar en ouder in de stad juist laag scoort op vrienden contacten. Zou je dan hier moeten concluderen dat vanwege de hoge score op familie contacten er minder behoefte is aan contact met vrienden?

Op basis van deze analyse kunnen we concluderen dat geen sprake is van relevant lagere scores op contacten bij de grote massa van stadsbewoners ten opzichte van dorpsbewoners. De overgrote meerderheid scoort in de hoogste categorie, en de gemiddelde scores worden van 13 omlaag getrokken door de respondenten die lager scoren.

Contactarmoede

Komen de lagere scores relatief vaker voor in de stad dan in het dorp?

We kijken in detail naar de respondenten die aangeven minder dan 1 x per week contact hebben.

Fig. 4.7 Percentage Inwoners dat minder dan 1 x per week contact met Familie heeft.

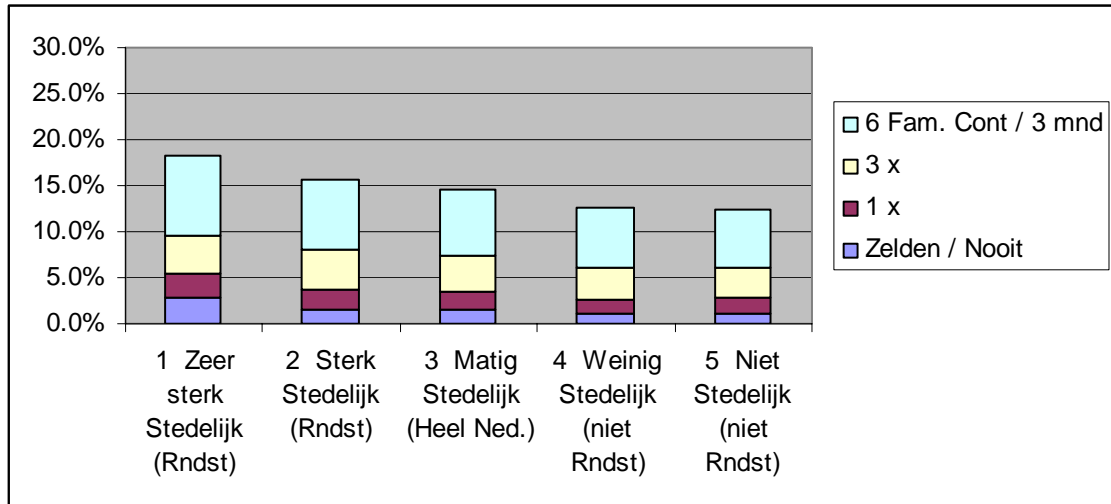
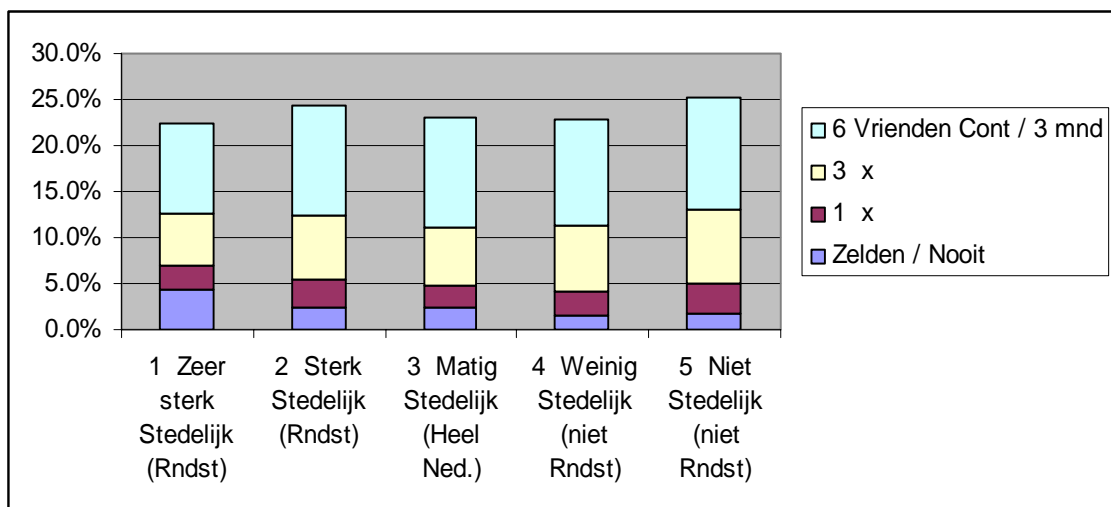

Fig. 4.8 Percentage Inwoners dat minder dan 1 x per week contact met Vrienden heeft.

Voor wie wil is er wel enige trend met de woonomgeving. Het percentage inwoners dat aangeeft lager dan op de hoogste frequentie te scoren op familie contacten, is 18% in de Zeer Sterk Stedelijke gebieden, tegen 12% in Niet Stedelijke gebieden.

Bij Vrienden is dat 22% respectievelijk 25%.

Er is sprake van compensatie van familie- met vriendencontacten.

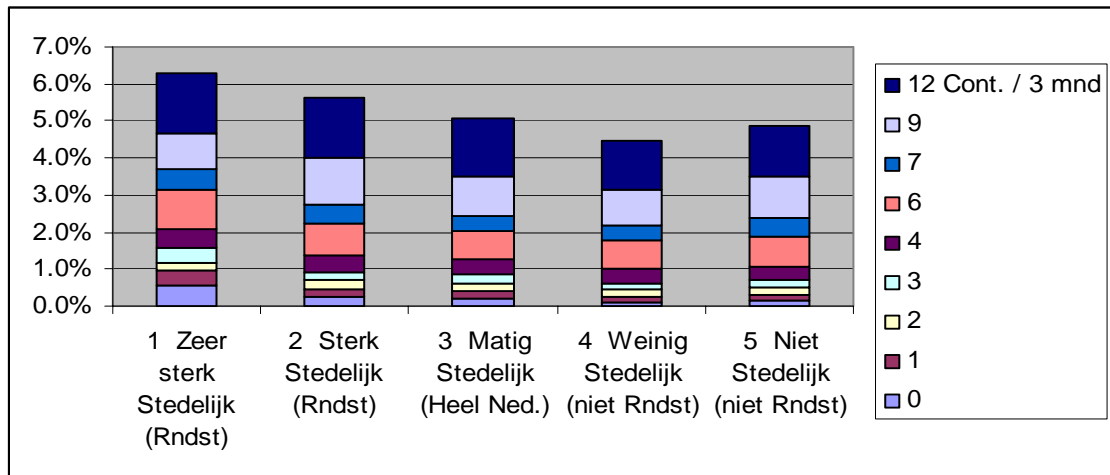
Het percentage personen wat antwoord meer dan eens per week contact te hebben met familie is ongeveer gelijk aan dat met vrienden; 80%.

Van de respondenten geeft echter 95% aan die contact frequentie te hebben met een van beide categorieën.

Bekijken we tot slot het residu van individuen die bij geen van beide soorten primaire contacten op deze hoogste categorie scoren. N = 5800; slechts 5% van de steekproef.

Is deze groep oververtegenwoordigd in de grote stad?

Fig. 4.9 Percentage Inwoners dat minder dan 1 x per week contact met Familie en ook minder dan 1 x per week contact heeft met Vrienden.

Uit Fig. 4.9 blijkt dat er geen relevant verschil is, minder dan 2% punten, met betrekking tot contactarmoede tussen stads en dorpsbewoners. Ook de verdeling over de diverse contact frequentie groepen is niet ongelijk. Dit is puur karakter afhankelijk en geheel niet van de woonomgeving.

We hebben geen grond gevonden voor de veronderstelling dat stadsbewoners minder contacten hebben dan dorpsbewoners. 95% heeft meer dan eenmaal per week contact met familie dan wel met vrienden.

Sociale Isolatie Index

Sociale isolatie behelst meer dan de frequentie van contacten met familie en vrienden.

Om enig zicht te krijgen op verschillen in mate van sociale isolatie in stad en dorp is een index ontwikkeld waarmee we een en ander kunnen meten. De mate van sociale isolatie is geoperationaliseerd met een eenvoudige Lickert schaal.

Uit POLS9904 zijn 10 indicaties gedistilleerd die elk enige mate van isolatie zouden kunnen representeren. Op elk van deze 10 indicaties scoort men: Ja = 1, Nee/ weetniet / anders = 0. Indicaties:

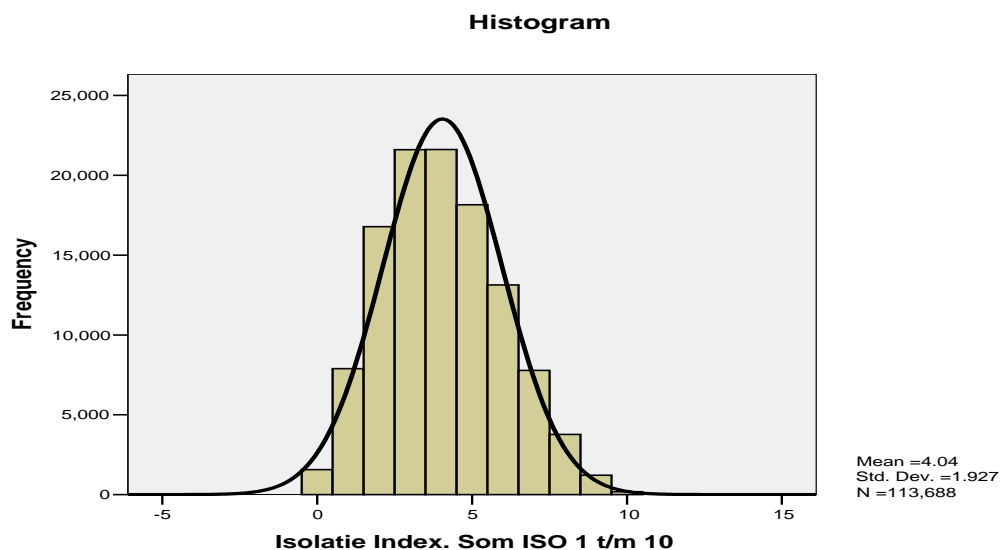
- 1 Minder dan 1 x pw contact met familie
- 2 Minder dan 1 x pw contact met Vrienden
- 3 Heeft geen Krantenabonnement
- 4 Bezoekt nooit een Vereniging
- 5 Doet niet aan Sport
- 6 Bezoekt nooit een Café
- 7 Gaat niet op Vakantie
- 8 Is niet gelovig, of Bezoekt nooit een kerk of moskee
- 9 Kijkt meer dan 21 uur pw Televisie
- 10 Werkt minder dan 30 uur per week

De gemiddelden van elk van deze factoren blijkt positief te correleren met de anderen; ze meten dus allemaal iets in dezelfde richting. Deze benadering, de keuze van de indicaties en de gelijkheid van de waarde van elk van deze factoren is arbitrair, maar samen geven ze wel een beeld.

De scores zijn voor elke respondent opgeteld, en vormen wat we noemen de Sociale Isolatie Index. Naarmate men meer van deze indicaties met Ja beantwoord, is de score op de Sociale Isolatie Index dus hoger, en neemt de verwachting toe dat deze respondent meer sociaal geïsoleerd leeft.

De frequentie verdeling voor respondenten van 18 jaar en ouder is als volgt:

Fig. 4.10 Frequentie verdeling Sociale Isolatie Index.

N = 114.000, St Dev= 1.9 , Mean = 4.0

De vraag staat centraal of de score op de Isolatie Index afhankelijk is van de woonomgeving van de respondent. Ofwel, is er in grote steden een hogere mate van sociale isolatie, zoals de deterministische theorie verwacht, en zo ja, voor wie dan.

Eerst is gekeken naar de invloed van geslacht. Vrouwen blijken 10% hoger te scoren dan mannen, maar de trend is gelijk.

Er is differentiatie tussen isolatie index enerzijds en inkomen, opleiding zowel als levensloopstadium anderzijds.

Hoe hoger het inkomen, hoe lager de index; deze daalt gemiddeld van 5 naar 3.

Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager de SI index; ook dan daalt deze van 5 naar 3.

Controleren we voor Levensloopstadium, dan blijkt 1 ouders en paren ouder dan 58 jaar 1 punt hoger scoren, en alleenstaanden ouder dan 58 jaar nog een punt hoger.

Analoog aan de studie bij Welbevinden worden de respondenten weer in klassen ingedeeld als volgt:

Economisch	Onder Modaal	1
	Boven Modaal	2
Cultureel niveau	Onder Startkwalificatie	10
	Boven Startkwalificatie	20
Levensloop Stadium	100 / 400	1400
	500 t/m 700	5700

De resulterende klassen hebben de volgende frequentie verdeling:

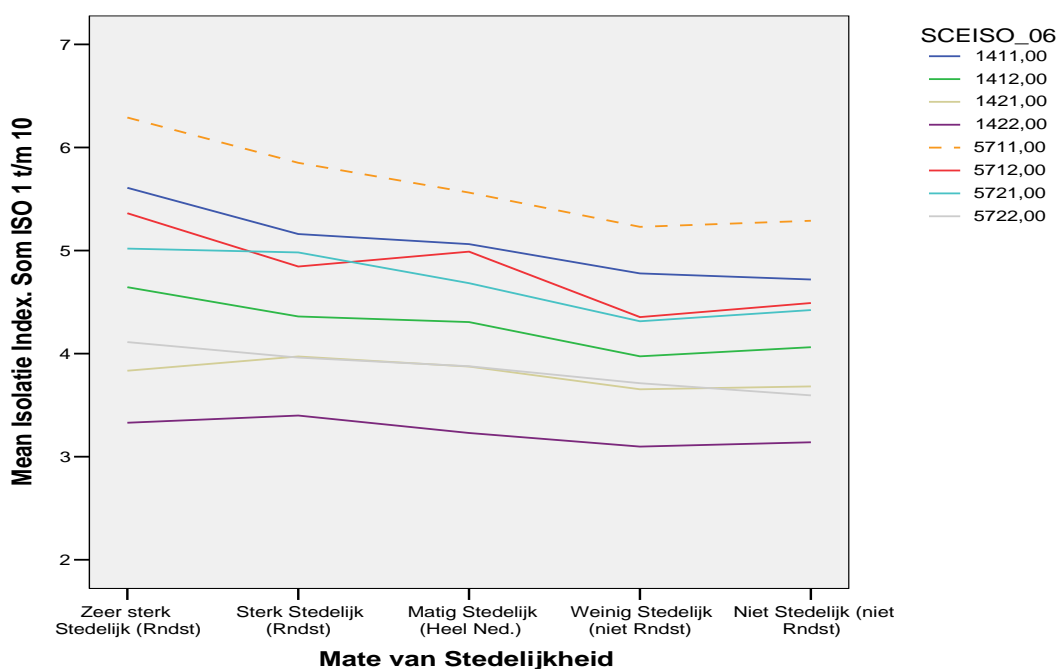
Tabel 4.7 Frequentie verdeling ISO klassen

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1411	5801	9,9	9,9	9,9
1412	4326	7,4	7,4	17,4
1421	10831	18,6	18,6	35,9
1422	19691	33,8	33,8	69,7
5711	7733	13,3	13,3	83,0
5712	1357	2,3	2,3	85,3
5721	4841	8,3	8,3	93,6
5722	3740	6,4	6,4	100,0
Total	58320	100,0	100,0	

Tabel 4.8 Indeling naar Sociale, Culturele en Economische klasse

Klasse	Alleen staanden en Paren, allen < 58	1 Ouder en Oudere Paren en Alleenstaanden	Onder Start kwalificatie	Boven Start kwalificatie	Onder Modaal Inkomen	Boven Modaal Inkomen
1411	X		X		X	
1412	X		X			X
1421	X			X	X	
1422	X			X		X
5711		X	X		X	
5712		X	X			X
5721		X		X	X	
5722		X		X		X

Fig. 4.11 Sociale isolatie afhankelijk van de woonomgeving, per SCE klasse

Net als welbevinden blijkt ook sociale isolatie sterk afhankelijk van sociale, culturele en economische factoren. Deze factoren zijn van veel meer invloed dan de woonomgeving.

Naarmate de isolatiescore toeneemt, zien we ook een stedelijkheids effect ontstaan. Deze zijn echter zeer klein; maximaal 10%, terwijl SCE factoren een verschil van 100% in sociale isolatie verklaren.

Dat er toch een kleine woonomgevinggebonden tendens is kan ook door situationele factoren komen zoals hogere criminaliteit in de grote steden.

Wil er van hogere sociale isolatie in de grote stad sprake zijn dan is het redelijk te verwachten dat er een verschil van zeg 3 punten te zien is. Dit is geheel niet het geval. We moeten dan ook concluderen dat er geen relevante woonomgeving effecten zijn met betrekking tot de gemeten sociale isolatie.

4.1.3 Bevolgingscompositie en Woonomgeving

We hebben gezien dat niet de woonomgeving, maar de factoren inkomen, cultureel niveau en levensloopstadium de determinanten zijn met betrekking tot welbevinden en sociale isolatie. Dat wil niet zeggen dat het gemiddelde welbevinden en sociale isolatie in alle typen woonomgeving, laat staan woonplaatsen of zelfs wijken, gelijk is.

De samenstelling van de bevolking per woonlocatie is immers niet gelijk.

In dit hoofdstuk trekken we de verschillen na in de samenstelling van de bevolking per type woonomgeving, met als doel een brug te leggen naar de discussie over “Gelukkige Steden”, en andere bijzonderheden te noteren.

Fig. 4.12 Inkomens verdeling per type Woonomgeving

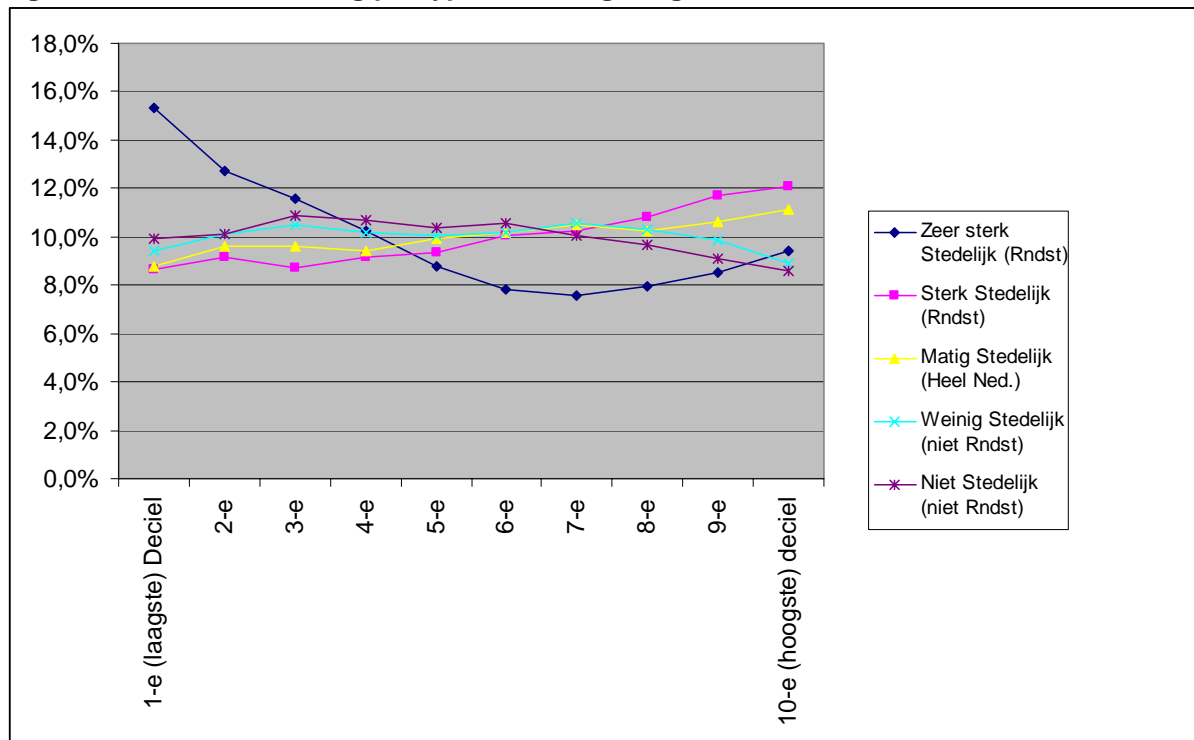

Fig. 4.12 toont de opbouw van de bevolking per type woonomgeving naar inkomens deciel. De lijnen representeren steeds samen 100% van een van de typen woonomgeving. Een gelijkmatige verdeling zou horizontale lijnen van 10 punten op 10% te zien geven.

In de op een na dichtste categorie, de Sterk Stedelijke gebieden (paars), zijn de hogere inkomens oververtegenwoordigd; 55% heeft een bovenmodaal inkomen, en het hoogste deciel komt 20% vaker voor dan gemiddeld verwacht.

In de Niet Stedelijke gebieden is het omgekeerde het geval.

De afwijking van de normaal is in alle typen woonomgeving, met uitzondering van de grote steden, echter te klein om van relevante bevolgingscompositie verschillen qua inkomen te spreken.

Enige en stevige uitzondering zijn de Zeer Sterk Stedelijke gebieden; de grote stad. De laagste inkomenscategorie komt hier 2 maal vaker voor dan gemiddeld, en de midden inkomens zijn 20% ondervetegenwoordigd. In de grote stad heeft slechts 40% een bovenmodaal inkomen.

Fig. 4.13 Culturele klasse van inwoners, per type Woonomgeving

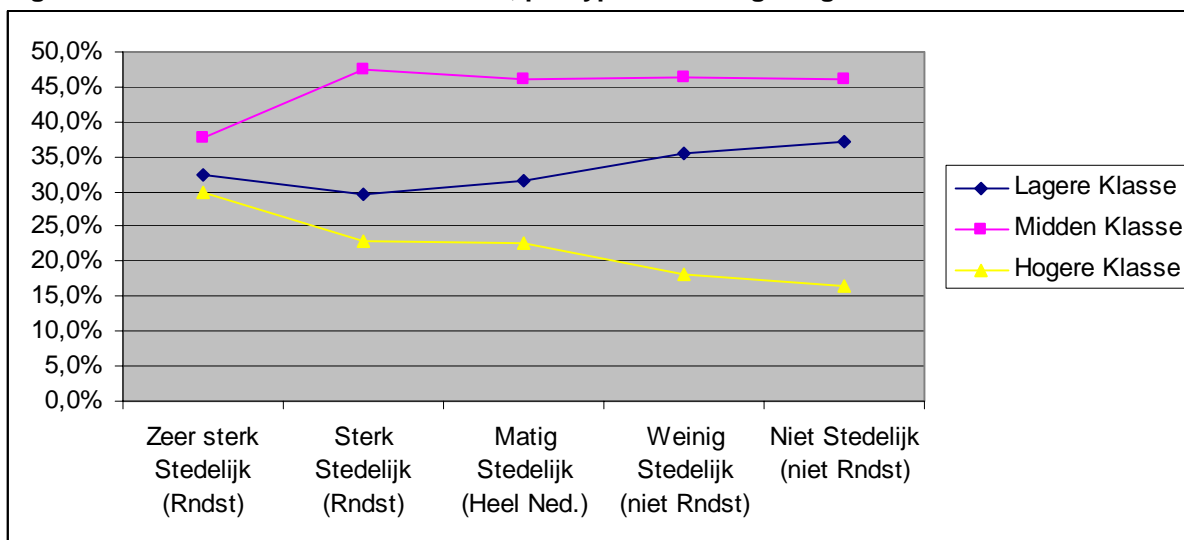

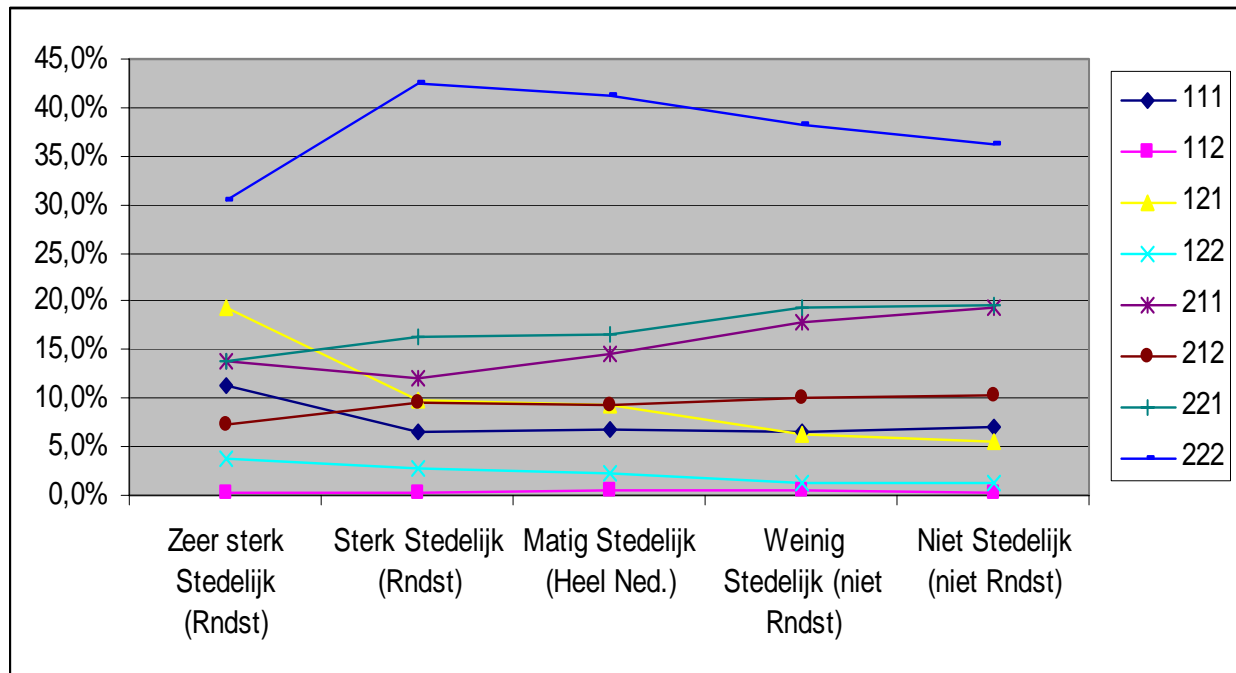
Fig. 4.13 telt per woonomgeving weer verticaal op naar 100%.

Markant, maar niet onverwacht, is de afname van het aandeel in de hogere culturele klasse naarmate de stedelijkheid van de woonomgeving afneemt. De lagere klasse is, onafhankelijk van het type woonomgeving, overal met 1/3 vertegenwoordigt. De midden klasse is gelijkmatig verdeeld, met zware ondervertegenwoordiging in de grote stad.

Merk op dat de midden en de hogere klasse samen, de individuen met startkwalificatie dus, 2/3 van de bevolking vormen, ongeacht de woonomgeving.

Bij het welbevindenonderzoek in hoofdstuk 4.1.1 is geconcludeerd dat de respondenten opgedeeld kunnen worden in 8 relevante klassen. Grafiek 4.14 toont het aandeel van deze klassen in de bevolking per type woonomgeving.

Fig. 4.14 Bevolgingscompositie naar SCE klassen.

Tabel 4.9 Indeling naar Sociale, Culturele en Economische klasse

Klasse	Alleen staand	(Echt) Paar	Onder Start kwalificatie	Boven Start kwalificatie	Onder Modaal Inkomen	Boven Modaal Inkomen	Gemiddeld Welbevinden. / (StD)	Gemiddeld % (Zeer) Gelukkig / (StD)
111	X		X		X		6.5 (1.6)	67% (47)
112	X		X			X	6.6	70
121	X			X	X		6.9	78
122	X			X		X	7.0 (1.5)	77 (42)
211		X	X		X		7.2 (1.3)	88 (32)
212		X	X			X	7.6	94
221		X		X	X		7.5	92
222		X		X		X	7.8 (1.2)	95 (22)

Tabel 4.9 geeft naast de klasse indeling en het gemiddelde welbevinden, overgenomen uit hoofdstuk 4.1, het percentage respondenten in de respectievelijke klassen dat aangeeft Gelukkig tot Zeer Gelukkig te zijn.

Dit laatste percentage wordt wel gebruikt in presentaties over Gelukkige Steden. De basis voor deze getallen komen uit dezelfde bron; zie bijlage A 2.

Het percentage (Zeer) Gelukkig is een grovere benadering, en heeft een extreem hoge standaard deviatie, zoals tussen haakjes in de tabel aangegeven.

De score op welbevinden en geluksbeleving per type woonomgeving is nu een rekenkundige zaak. Merk op dat tendens en relatieve verschillen tussen de resultaten van beide variabelen gelijk is.

**Tabel 4.11 Rekenresultaat Welbevinden en Geluksbeleving
Per type Woonomgeving.**

Mate van Stedelijkheid	Score op Welbevinden	% Oordeel (Zeer) Gelukkig
Zeer sterk Stedelijk (Rndst)	7,23	84,38
Sterk Stedelijk (Rndst)	7,45	89,31
Matig Stedelijk (Heel Ned.)	7,42	89,09
Weinig Stedelijk (niet Rndst)	7,47	90,70
Niet Stedelijk (niet Rndst)	7,43	90,63
Total	7,41	89,07

Grafiek 4.14 geeft de compositie aan per type woonomgeving zoals dat gemiddeld is aangetroffen in de zeer grote steekproef van het Periodiek Onderzoek naar de Leef Situatie. Net zomin als de gemiddelde Nederlander, bestaat echter de gemiddelde woonomgeving.

Woonomgevingen, van groot en dichtbevolkt tot klein en landelijk, kunnen bijzondere kenmerken hebben, waardoor hun compositie afwijk van het gemiddelde. Daardoor kan het wel degelijk zo zijn dat bepaalde steden significant lager dan wel hoger scoren op welbevinden of geluk dan anderen met gelijke bevolkingsdichtheid.

Of dit relevant is, is zeer de vraag. Op basis van de resultaten van dit onderzoek vindt enig verschil zijn verklaring in een afwijkende compositie van de bevolking, veroorzaakt door situationele factoren.

Bij die factoren valt te denken aan

- de grootte van de woningvoorraad voor alleenstaande lager opgeleiden, wat laag scoort.
- Het in huis hebben van een industrie voor lager opgeleiden, wat ook laag scoort.
- een imago wat alleenstaande, hoogopgeleide financieel draagkrachtige personen trekt, wat hoog scoort.
- het in huis hebben van een arbeidstak die hoogopgeleiden aan die woonomgeving bindt, wat ook hoog scoort.

Het is zeer interessant dit onderzoek te vervolgen met gebruikmaking van de postcode van de respondenten als gegeven. De gegevens zijn binnen Pols beschikbaar, zij het geclassificeerd. Dan zal naar verwachting blijken dat Rotterdam laag scoort, met als verklaring de woningvoorraad en de havenindustrie.

En Eindhoven, Wageningen, Hengelo en Den Helder hoog, vanwege de dominante aanwezigheid van respectievelijk Philips, Landbouw instituten, Holland Signaal en de Marine.

4.1.4 Verhuiscens en Woonomgeving

De database biedt een opmerkelijke inkijk in de keuzes die mensen bewust maken met betrekking tot de woonomgeving.

De vraag is gesteld: wilt u binnen 2 jaar verhuizen?

Tabel 4.12 Frequentie verdeling Verhuiscens

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid -1 0 - 11 jaar	11517	6.6	6.6	6.6
1 Beslist niet	117734	67.9	67.9	74.5
2 Event. misschien	23318	13.4	13.4	88.0
3 Wil, maar vindt niets	2684	1.5	1.5	89.5
4 Beslist wel	13611	7.8	7.8	97.4
5 Gaat verhuizen	3771	2.2	2.2	99.5
99 Weigert/Weetniet	811	.5	.5	100.0
Total	173446	100.0	100.0	

Analysen we de verhuiscens, dan blijkt het volgende:

Categorie 3 t/m 5 geeft aan te overwegen te verhuizen.

We operationaliseren de verhuiscens door de groep die beslist niet wil verhuizen plus de groep eventueel / misschien op 0 te scoren, en de rest op 1. Het gemiddelde van een geselecteerde groep respondenten geeft dan de gemiddeld onder hen levende harde verhuiscens aan. Deze groep wil beslist of gaat verhuizen.

Analysen we de verhuiscens voor dezelfde SCE klassen, dan reduceert N naar ruim 58000, door de leeftijdseis, de duidelijke stedelijkheid en de beschikbare inkomensgegevens.

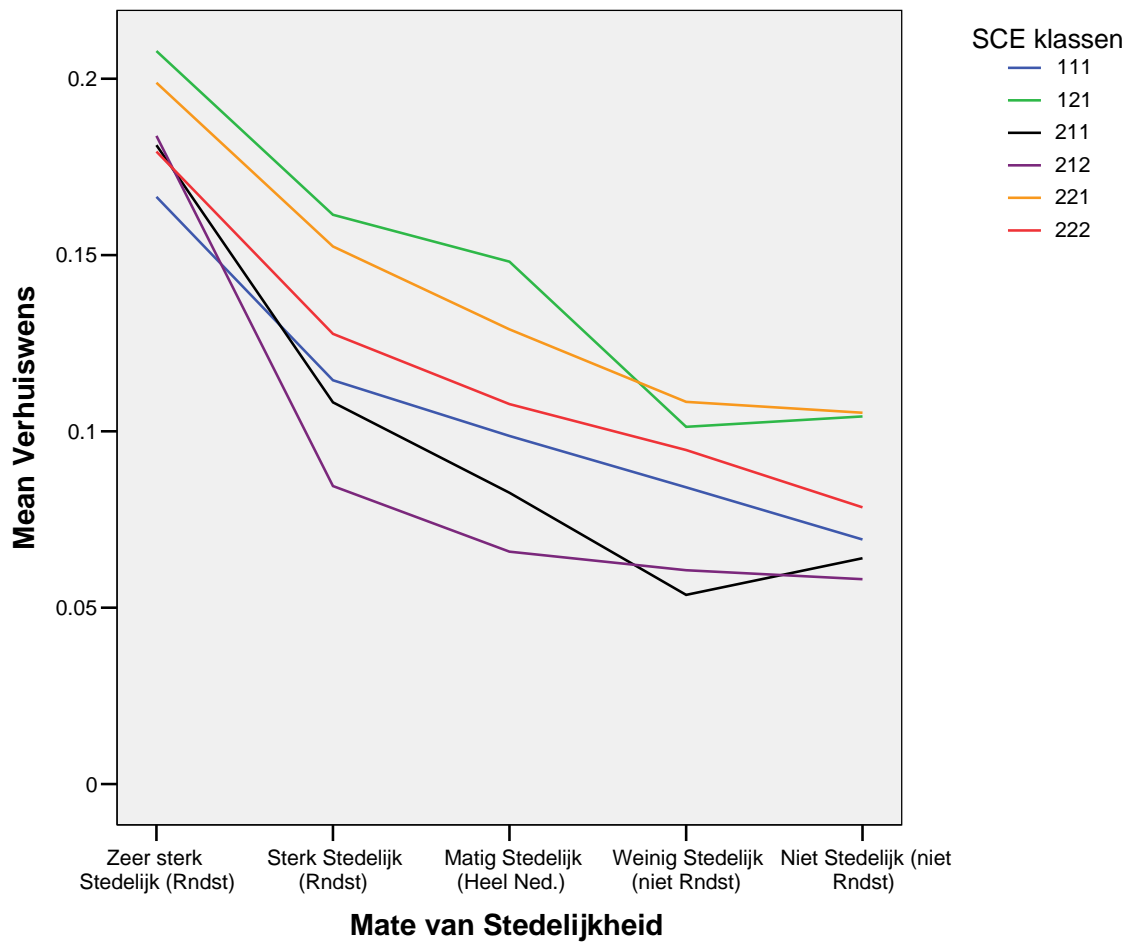
Tabel 4.13 Frequentie verdeling SCE klassen over de woonomgevingen.

		Mate van Stedelijkheid					Total
		1 Zeer sterk Stedelijk (Rndst)	2 Sterk Stedelijk (Rndst)	3 Matig Stedelijk (Heel Ned.)	4 Weinig Stedelijk (niet Rndst)	5 Niet Stedelijk (niet Rndst)	
SCE klassen	111	1009	559	1074	927	779	4348
	112	33	30	65	63	31	222
	121	1746	823	1486	879	616	5550
	122	337	233	348	180	151	1249
	211	1231	1007	2325	2499	2124	9186
	212	642	793	1488	1402	1136	5461
	221	1242	1358	2653	2732	2137	10122
	222	2721	3549	6599	5375	3938	22182
Total		8961	8352	16038	14057	10912	58320

De categorieën 112 en 122 zijn relatief klein, en vertonen veel fluctuatie. Deze halen we eruit, net als de 2000 jongere alleenstaanden, met hoog opleidingsniveau jonger dan 27 jaar; de kamerbewonende studenten.

Zetten we verhuiscens van de resterende 55000 respondenten uit tegen hun woonomgeving, dan resulteert Fig. 4.15.

Fig. 4.15 Percentage respondentent dat wil verhuizen

20% van de bewoners van de grote stad wil beslist binnen 2 jaar verhuizen; door alle rangen en standen heen is de tendens gelijk, en 2 tot 3 maal zo hoog als in het dorp. De verhuiscens neemt gelijkmatig af met de dichtheid van de woonomgeving.

Wie wil, past zijn woonomgeving aan.

En 80% van de stadsbewoners ziet daar echter geen aanleiding toe, en bevindt zich zeer wel, temidden van, volgens de troonrede van 2006, de motor van het sociale leven.

4.2 Resultaten

De in hoofdstuk 4.1 gerapporteerde analyse levert de volgende resultaten:

1 Welbevinden en Woonomgeving.

Het welbevinden van een individu blijkt niet afhankelijk te zijn van zijn of haar woonomgeving.

Wanneer gecontroleerd wordt voor sociale, culturele en economische factoren dan blijkt de mate van welbevinden positief te correleren met het inkomensniveau en het opleidingsniveau van de persoon, en ook afhankelijk te zijn van zijn of haar levensloop stadium.

De analyse levert stabiele en logische verschillen in welbevinden, en we mogen concluderen dat de variabele welbevinden per groep individuen verklaarbaar varieert. Hoofdstuk 4.1 reikt markante feiten aan voor ander onderzoek naar algemene tendensen met betrekking tot het welbevinden van personen.

Het gemiddelde welbevinden van individuen van gelijke sociale, culturele en economische klasse is constant, waar ze ook wonen.

2 Sociale isolatie en Woonomgeving

Er is geen grond gevonden voor de veronderstelling dat stadsbewoners minder sociale contacten hebben dan dorpsbewoners.

Bij controle voor eventuele tussenliggende variabelen blijkt de contactfrequentie wel enigszins afhankelijk van het levensloopstadium, waaruit blijkt dat de variabele wel redelijk varieert. Daarnaast blijkt dat dorpsbewoners iets meer contacten met familie hebben, terwijl stadsbewoners dit compenseren met iets meer contacten met vrienden. De frequentie van voorkomen van contactarme individuen is in stad en dorp niet relevant anders.

Het zou kunnen zijn dat vraagstelling in het POLS onderzoek onvoldoende discrimineert. De hoogste contactfrequentie score is “meer dan eenmaal contact per week”, wat de mogelijkheid openlaat voor significant hogere contact scores in het dorp of juist in de stad. De teneur van de resultaten geeft geen grond voor dergelijke variaties, en, belangrijker, in dat geval gaan we richting contactrijkdom. En daar zoeken we hier niet naar.

Van enige relatie tussen sociale isolatie en de dichtheid van de woonomgeving van de individu is niets gebleken.

3 Bevolkingscompositie en Woonomgeving

De compositie van de gemiddelde woonomgeving, met betrekking tot de sociale, culturele en economische klasse van haar inwoners, blijkt niet relevant afhankelijk van de mate van stedelijkheid van die woonomgeving.

Er zijn wel trendmatige verschillen, maar het voorkomen van een bepaalde klasse varieert niet genoeg om in sociaal psychologische zin van verschillen te kunnen spreken.

De zeer sterk stedelijke gebieden, de grote stad, vormen hierop nadrukkelijk een uitzondering. Dit is geheel in overeenstemming met bekende feiten en de algehele opinie.

Grafieken 4.12 / 14 geven de details.

In de grote stad heeft slechts 40% een bovenmodaal inkomen; de laagste inkomenscategorie komt hier 2 maal vaker voor dan elders. Ook is het aandeel hoogst opgeleiden 2 maal zo hoog

als in het dorp, net als het aandeel alleenstaanden. Gezinnen (met kinderen) komen veel minder voor.

De op een na dichtst bevolkte categorie, Sterk Stedelijk, verschilt al weinig van de geheel Niet Stedelijke gebieden. Hier is sprake van gelijkmatigheid.

De bevolkingscompositie van de grote stad is anders dan de andere woonomgevingen. Hier wonen de extremen.

4 Verhuiscens en Woonomgeving

Er blijkt een duidelijke relatie te bestaan tussen de dichtheid van de woonomgeving en de onder de bevolking levende verhuiscens. Twintig procent van de bewoners van de grote stad wil beslist binnen 2 jaar verhuizen, tegen 10% in niet stedelijke gebieden. Voor alle rangen en standen zien we dezelfde trend van afnemende verhuiscens naarmate de omgeving rustiger wordt. Het is niet gezegd dat men de stad uit wil verhuizen, en naar een rustiger omgeving toe. Wel kunnen we concluderen dat fysieke mobiliteit in de hectische stad veel hoger is dan in het dorp.

Ook zou het kunnen dat mensen ten onrechte denken dat ze op het platteland gelukkiger zijn dan in de stad, vanwege de uitstraling van die idee in de publieke opinie.

Het zou interessant zijn te bestuderen wat de relatie is tussen de verhuisredenen en de woonomgeving waar men vandaan gaat, en waar naar toe. Voor de hand ligt dat gezinnen met kinderen eventueel tijdelijk de stad omruilen voor een rustiger woonomgeving. Maar ook dat met name hoger opgeleiden mogelijk weer terugkeren als de kinderen de deur uit zijn. De woonomgeving is dan in plaats van de onafhankelijke variabele, de afhankelijke factor geworden.

5. Conclusies

Het verschil tussen stad en dorp in grootte, bevolkingsdichtheid en variëteit aan inwoners heeft praktische gevolgen, die bezoekers en bewoners als feiten ervaren.

Vershil

De stad onderscheidt zich van het dorp door de aanwezigheid van relatief veel mensen die anders zijn, en van de massa afwijken in gedrag en opvattingen. De vele soorten anderen vinden alleen in de stad genoeg soortgenoten om zich te verenigen, en de mogelijkheid om met hen als groep in deeltijd samen op te trekken.

In de stad is meer benadrukking van verschillen tussen mensen, en zijn er, naast faciliteiten waar iedereen gebruik van maakt, ook zaken, van winkels tot wijken, waar de een wel, en de ander niet komt. De bevolking leeft meer naast elkaar, en op straat ontvangt men continue signalen op van de aanwezigheid van die ander.

Binnen de in de stad vaker voorkomende soortgenoten groepen weet men zich geaccepteerd en versterkt, waardoor sterk afwijkend gedrag alleen hier openlijk wordt geuit. Dit leidt tot minder onbevanging bij stadsbewoners bij de ontmoeting met de ander, en soms tot botsingen tussen bevolkingsgroepen.

Het is de vraag of deze verschillen tussen stad en dorp ook leiden tot psychische en / of gedragsgevolgen bij de bewoners van de diverse typen woonomgeving.

Op basis van verwachtingen volgens de diverse theorieën is een aantal concrete onderzoeksvragen opgesteld aan de hand waarvan de situatie van nu in ons land wordt geanalyseerd, om dit vervolgens terug te koppelen naar de theorie.

Welbevinden

De eerste vraag was: Is er in Nederland op dit moment sprake van een ander niveau van welbevinden bij de bevolking afhankelijk van de woonomgeving, en zo ja, voor welke bevolkingsgroepen dan.

Op basis van dit onderzoek kunnen we concluderen dat dit geheel niet het geval is.

Gemiddeld welbevinden varieert verklaarbaar per bevolkingsgroep, maar per groep is het constant met betrekking tot de woonomgeving.

Isolatie

De tweede vraag was: Is er in Nederland op dit moment sprake van een ander niveau van sociale isolatie bij de bevolking afhankelijk van de woonomgeving, en zo ja, voor welke bevolkingsgroepen dan.

Ook hier concluderen we dat dit niet het geval is. De contactfrequentie is voor de overgrote meerderheid gelijk, ongeacht de dichtheid van de woonomgeving. Contactarme individuen komen relatief in de grote stad even weinig voor als in het dorp.

Compositie

De derde onderzoeksvraag was: Wat zijn in Nederland op dit moment de verschillen in bevolkingscompositie tussen stad en dorp, en wat zijn daar de consequenties van voor de gemiddelde kwaliteit van leven in die woonomgeving. Hierbij wordt met kwaliteit van leven de combinatie van welbevinden en sociale isolatie bedoeld (zie 2.3).

Er blijkt een fors verschil in compositie van de bevolking van de grote stad enerzijds, en de overige typen woonomgeving anderzijds. Sterk stedelijke gebieden, de op een na hoogste categorie, verschillen niet relevant van de niet stedelijke gebieden. Het verschil dan wel de

overeenkomst komt tot uitdrukking in het aandeel van de diverse sociale, culturele en economische klassen in de bevolking.

Diezelfde klassen blijken onderling te verschillen in de mate van welbevinden. Met de percentages van aanwezigheid per woonomgeving (Fig 4.14) en de indeling in klassen met bijbehorende welbevinden score (Tabel 4.9) in de hand, is de gemiddelde score per woonomgeving een rekenkundige zaak geworden.

In de grote stad is het aandeel van diverse groepen laag scorenden hoog, en van hoog scorenden laag. Daardoor scoort de grote stad gemiddeld lager dan de overige typen woonomgeving (Zie fig. 4.0). De resulterende verschillen zijn klein; ze worden ook slechts veroorzaakt door het omtrekken van het gemiddelde door afwijkende percentages van een paar inwonerscategorieën.

Of dit verschil relevant is, is zeer de vraag.

Theorie

Determinisme verwacht mentale problemen bij stadsbewoners, wat tot uitdrukking komt in een lager welbevinden en meer sociale isolatie. In het Nederland van nu blijkt dit geheel niet het geval te zijn.

Fisher stelde in 1972 al dat alleen de compositie van de bevolking andere resultaten met betrekking tot Urban Malaise laat zien bij vergelijking van stad en dorp. Deze studie bevestigt dat in detail.

Het zou zeer interessant zijn om positieve effecten op welbevinden en contacten aan te tonen als gevolg van de mogelijkheid van het leven in en met subgroepen, zoals de Subculturele theorie verwacht. Daar zijn echter andere databronnen voor nodig.

Malaise.

De wortel van de gedachte achter Urban Malaise is de blootstelling aan signalen die niet stroken met de eigen perceptie. Louis Wirth gaf zelf al ruimte voor de verbreiding van de stadscultuur, en dus ook de sociaal psychologische effecten daarvan, via transport en via de communicatie middelen. Met name door dit laatste, de centrale communicatie van ideeën en het aan ieder tonen van alternatieve gedragsstijlen via de televisie, is de perceptie binnen de massa minder ongelijk geworden. De schok bij het ervaren van het andere is kleiner, herkenning en dus plaatsing volgt sneller en de waarneming veroorzaakt minder stress. En zo zijn we weer terug bij het heimwee van grote en kleine mensen, die onvoorbereid in een nieuwe situatie terecht komen, en zo snel mogelijk terug willen naar de vertrouwde omgeving.

Gelukkige Steden.

We hebben in deze studie te maken met de gemiddelde stad, en het gemiddelde dorp. Wanneer een woonomgeving niet iets speciaals in huis heeft in termen van instituten of werkgelegenheid, is te verwachten dat de bevolkingsopbouw de gemiddelde lijn volgt. Het omgekeerde is ook waar: zodra een woonomgeving afwijkt in aanbod is ook een afwijkende samenstelling van de bevolking te verwachten, met merkbaar resultaat. Neem bijvoorbeeld Delft; een matig stedelijke woonomgeving, maar met een grote universiteit. Direct valt op dat de studenten het straatbeeld nadrukkelijk veranderen, zo niet domineren. Een ander voorbeeld is Rotterdam, waar mede door de haven nog veel laaggeschoolde arbeid is. En Eindhoven, Hengelo, Wageningen en Den Helder met respectievelijk Phillips, Holland Signaal, Landbouw Instituten en de Marine als bijzondere kenmerken. Zulke steden wijken af in compositie van de bevolking, en dus in gemiddeld welbevinden. Hier ligt de lijn naar de discussie over meer of minder "gelukkige steden".

De Pols gegevens omvatten de postcode van de respondenten. Deze zijn vanwege privacy bescherming uit het beschikbaar gestelde bestand verwijderd. Het zou zeer interessant zijn om met die gegevens deze analyse voort te zetten. De 4 cijfers van de postcode zijn hiervoor voldoende. Dan zal naar verwachting blijken dat steden met een bijzonder kenmerk een afwijkende bevolkingscompositie hebben, en daardoor gemiddeld anders scoren op welbevinden.

Is dat gemiddelde welbevinden in overeenstemming met de resultaten van deze studie, dan is het fenomeen “Gelukkige Steden” slechts een rekenkundig product. Minder hoog op welbevinden scorende individuen moeten dan zeker niet naar een “Gelukkige Stad” verhuizen, want ze hebben er zelf niets aan en trekken alleen het gemiddelde daar maar naar beneden.

Anders, en interessanter wordt het, als gemiddeld hoog scorende woonomgevingen trendmatig hoger scoren dan op basis van hun compositie zou mogen worden verwacht.

Want dan is er sprake van wat in de sociologie genoemd wordt: Het Mattheus effect.

Pols9904 kan als basis dienen.

Informatie

Het verschil tussen de omstandigheden in de grote stad en in het dorp is groot. Vele feiten zijn aangedragen, en zullen herkenning vinden.

Uit objectieve vergelijking van de opinie van bewoners van steden en dorpen blijkt dat men zichzelf of zijn woonomgeving aanpast aan die feiten.

Om vervolgens de omstandigheden die de woonomgeving biedt van harte van invloed te laten zijn op het leven dat men leidt.

Men kan maar beter goed geïnformeerd zijn.

6. Literatuur

- Fischer, C.S., 1973. Urban Malaise. In: Social Forces. Vol 52, Pag 221-235.
- Fischer, C.S., 1982. To Dwell among Friends. The University of Chicago Press.
- Fischer, C.S., 1984. (1976) The Urban Experience. 1984 Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
Orlando, Florida.
- Lofland, L., 1972. Self management in public settings.
- Massey, D.S., 1996. The age of extremes. Concentrated affluence and poverty in the
21st century.
Demography Washington. Nov. 1996. Vol. 33, Iss. 4, Pag. 395-412.
- Simmel, G., 1905. The Metropolis and Mental Life.
In: Kurt Wolff (ed), The Sociology of George Simmel.
New York: Free Press, 1960. Pag 11-19.
- Wirth, L., 1938. Urbanism as a way of life. Erasmus Universiteit Rotterdam, overdruk
uit: Cities and Society; P.K Hatt. New York, 1957. Pag 46-63.

Bijlagen		blz.
A	Operationalisering Hoofdvariabelen	
	A1 Stedelijkheid	53
	A2 Oordeel Welbevinden	55
	A3 Contacten met Familie en Vrienden	57
	A4 Inkomens decielen	59
	A5 Opleiding	61
	A6 Levensloopstadium	63
B	Variabelen Labels en indices Werkbestand	
C	Variabelen Labels Pols9904	

Bijlage A Operationalisering Hoofdvariabelen

A 1 Stedelijkheid

De woonplaats, adres en postcode van de respondenten is opgenomen in de oorspronkelijke POLS databasis. Ter bescherming van de privacy heeft het CBS deze gegevens versleuteld naar landsdeel en mate van stedelijkheid van de gemeente waarin de betreffende respondent woont.

De mate van stedelijkheid is door het CBS ingedeeld in 5 categorieën. Daarnaast is weergegeven of een respondent woont in Landsdeel 1: Noord Holland, Zuid Holland of Utrecht. dan wel 2: In de rest van Nederland.

In de tekst van deze studie wordt de eerste categorie aangeduid met Randstad, wat strikt genomen niet geheel juist is.

Tabel A 1

128: Landd	Duidelijk en consistent genoteerd. Deze gegevens zijn afgeleid uit de adres gegevens van de respondenten. 1= Noord, Zuid-Holland en Utrecht 2= Rest van Nederland
129: Stedgem	Idem 128. Het CBS hanteert een standaard definitie voor stedelijkheid als volgt: 1= Zeer sterk > 2500 adressen per km ² 2= Sterk 1500 -2500 3= Matig 1000-1500 4= Weinig 500-1000 5= Niet < 500

Betrouwbaarheid.

De indeling van woonomgevingen naar de mate van stedelijkheid met gebruikmaking van de aangegeven klassen is op zich een eenduidige zaak. Het aantal adressen uit de administratie van een gemeente wordt gedeeld door het landoppervlak van die gemeente. Het CBS heeft met gebruikmaking van haar gegevens alle respondenten gescoord op beide schalen, en er is geen reden aan de juistheid van deze operatie twijfelen.

Validiteit.

Een andere zaak is de validiteit. In deze studie wordt de mate van stedelijkheid gebruikt als indicatie voor aantal inwoners op zich en voor de dichtheid van de bevolking. De CBS definitie bedoelt wat we zoeken, en in de praktijk zal dit ook wel zo zijn. Toch hoeft dit niet goed te gaan, omdat de hoeveelheid onbebouwd land in de berekening terecht komt. Als voor conclusies het onderscheid tussen Matig tot Niet Stedelijk belangrijk wordt, moet hier terdege rekening mee gehouden worden.

De respondenten zijn verdeeld over de regio's en mate van stedelijkheid zoals aangegeven in onderstaande tabel A 2

Tabel A 2 Regionale deling * Stedelijkheid gemeenten Crosstabulation

		Stedelijkheid gemeenten					Total
		1 Zeer sterk	2 Sterk	3 Matig	4 Weinig	5 Niet	
Regionale deling	1 Noord, Zuid-Holland en Utrecht	19888	19456	13136	8330	5007	65817
	2 rest van Nederland	2013	24223	23969	33141	24283	107629
Total		21901	43679	37105	41471	29290	173446

Om een zo hoog mogelijke validiteit te krijgen met betrekking tot de mate van stedelijkheid moeten we kiezen.

De groepen Zeer Sterk, en Sterk Stedelijk in “de Rest van Nederland” kan afwijken van dezelfde categorie in de Randstad. Groningen en Rotterdam zijn zomaar niet gelijk te stellen met betrekking tot vervreemding, isolatie en contacten met derden. En een Weinig of Niet Stedelijke omgeving in de Randstad zal wat deze factoren betreft mogelijk zwaar beïnvloed worden de een nabije grote stad.

Het doel van deze studie is het best gediend met de volgende keuze:

Schrappen van de categorie Zeer sterk en Sterk Stedelijk in de Rest van Nederland

Schrappen van Weinig en Niet Stedelijke woonomgevingen in de Randstad.

Samenvoegen van Matig Stedelijk in beide regio's.

Deze laatste categorie wordt dan een echte middengroep.

Op basis van Landsdeel en Mate van Stedelijkheid is een nieuwe variabele gemaakt die hierin voorziet; Stedelijk_06.

De verdeling gaat over in :

Tabel A 3 Mate van Stedelijkheid met hogere Validiteit

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 Zeer sterk Stedelijk (Rndst)	19888	11.5	11.5	11.5
	2 Sterk Stedelijk (Rndst)	19456	11.2	11.2	22.7
	3 Matig Stedelijk (Heel Ned.)	37105	21.4	21.4	44.1
	4 Weinig Stedelijk (niet Rndst)	33141	19.1	19.1	63.2
	5 Niet Stedelijk (niet Rndst)	24283	14.0	14.0	77.2
	6 Minder duidelijke stedelijkheid	39573	22.8	22.8	100.0
Total		173446	100.0	100.0	

Bij het onderzoek zullen de scores 1 t/m 5 van deze variabele, Stedelijk_06, worden gebruikt. Hiermee offeren we dus 23% van de respondenten aan het verhogen van de validiteit van de meting.

A 2 Oordeel Welbevinden

Aan de respondenten zijn de volgende vragen voorgelegd:

In welke mate vindt u zichzelf een gelukkig mens?

In welke mate bent u tevreden met het leven dat u leidt?

Het oordeel van de respondenten op respectievelijk zijn Geluksbeleving en Tevredenheid met zijn leven is beide gescoord op een 5 puntsschaal als volgt.

Tabel A 4 Scores op Geluks- en Tevredenheidsbeleving volgens POLS

<u>Oordeel Geluk</u>	<u>Score</u>	<u>Oordeel Tevredenheid</u>	<u>Score</u>
Erg Gelukkig	1	Buitengewoon Tevreden	1
Gelukkig	2	Zeer Tevreden	2
Niet Gelukkig / Ongelukkig	3	Tevreden	3
Niet zo Gelukkig	4	Tamelijk Tevreden	4
Ongelukkig	5	Niet zo Tevreden	5
Weet niet / weigert		Weet niet / weigert	

Betrouwbaarheid.

Een veelheid aan factoren zal van invloed zijn op het antwoord van de respondenten, terwijl karakterverschillen met name aan de schaalenden een punt van verschil kunnen maken.

Antwoorden zullen ook wel situationeel bepaald zijn en van tijd tot tijd verschillen. De betrouwbaarheid is dan ook niet zo hoog, hoewel de grootte van de steekproef deze effecten wel opvangt.

De vragen naar Geluk- en Tevredenheidsbeleving staan ook direct na elkaar in de vragenlijst, waardoor het te verwachten is dat de antwoorden op elkaar worden afgestemd; bv de een een punt meer dan de ander.

Deze twee zaken zijn onderscheiden fenomenen, maar wel beide indicaties van het welbevinden van de respondent.

Ter verhoging van de betrouwbaarheid trekken we deze twee variabelen dan ook samen, in een nieuwe variabele; WScore_06. Hierbij draaien we dan tegelijk te codering om, zodat een hoog welbevinden ook door een hoge score wordt aangeduid.

Score op Welbevinden = 12 - (Oordeel Geluksbeleving + Tevredenheid met Leven)

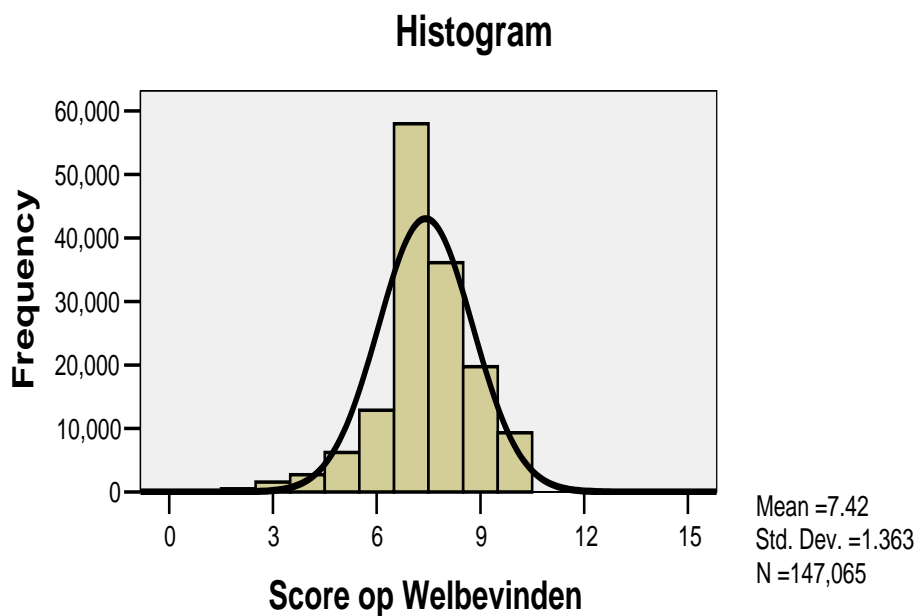
De verdeling over de respondenten wordt weergegeven in Tabel A 5 en Histogram A 1

Tabel A 5 Score op Welbevinden, voor respondenten van 18 jr en ouder.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 2 2 = Minimum Score	507	.3	.3	.3
3	1561	1.1	1.1	1.4
4	2718	1.8	1.8	3.3
5	6210	4.2	4.2	7.5
6	12898	8.8	8.8	16.2
7	57992	39.4	39.4	55.7
8	36119	24.6	24.6	80.2
9	19742	13.4	13.4	93.7
10 10 = Maximum Score	9318	6.3	6.3	100.0
Total	147065	100.0	100.0	

Gecheckt met Descriptives en Crosstabs Geluk / Tevr. 22/11. OK.

Fig. A 1 Histogram Score op Welbevinden

Validiteit.

De term Welbevinden wordt in deze studie gebruikt als tegenovergestelde van Malaise, met als een van de doelstellingen te onderzoeken of er sprake is van Urban Malaise.

Voor validiteit van deze subjectieve aanduidingen wordt gerefereerd aan sectie 3.2.

A 3 Contacten met Familie en Vrienden

In het POLS onderzoek zijn van '99 tot '04 de volgende vragen gesteld naar contacten met Familie en met Vrienden. (Zie vragenlijst '99, pag. 20 en idem '04, pag. 14, variabelen FamCont en VrieCont)

“De volgende vraag gaat over contacten met familieleden. Het gaat hierbij om ontmoetingen, telefonische en schriftelijke contacten met familie of gezinsleden die niet bij u in huis wonen. Hoe vaak heeft u contact met een of meer familieleden? Is dat:

- 1 Minstens 1 keer per week.
- 2 2 keer per maand
- 3 1 keer per maand
- 4 minder dan 1 keer per maand
- 5 of zelden of nooit.”

En vervolgens:

“Hoe vaak hebt u contact met vrienden, vriendinnen of echt goede kennissen? “ met dezelfde scoringsmogelijkheden.

We operationaliseren deze variabelen door ze om te rekenen naar aantal contacten per 3 maanden, als volgt:

FamCont / VrieCont	ContactF_06 / ContactV_06
1	13 x of meer per 3 maanden
2	6 x per 3 maanden
3	3 x per 3 maanden
4	1 max. 2 x per 3 maanden
5	0 zelden / nooit

Het aantal contacten stellen we gelijk aan de score. Het heeft geen zin om voor “13 x of meer” een hoger getal dan 13 in te voeren. De sprong naar de op een na hoogste categorie is al zodanig groot dat eventuele tendensen toch wel behouden blijven. Om dezelfde reden zetten we FamCont 4 op 1 x per 3 maanden, en 5 (zelden / nooit) op 0. Het gaat hier tenslotte om tendensen en niet om exacte aantallen.

Tabel A 6 Aantal Familie contacten per 3 maanden

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	11 jr of jonger	11517	6,6	6,6	6,6
	Zelden / Nooit	2484	1,4	1,4	8,1
	1 x per 3 mnd	3337	1,9	1,9	10,0
	3	6872	4,0	4,0	14,0
	6	12770	7,4	7,4	21,3
	13	136403	78,6	78,6	100,0
	Weetniet / Weigert	62	,0	,0	100,0
	Total	173445	100,0	100,0	
Missing	System	1	,0		
Total		173446	100,0		

Tabel A 7 Aantal contacten met Vrienden per 3 maanden

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	11 jr of jonger	11517	6,6	6,6	6,6
	Zelden / Nooit	3442	2,0	2,0	8,6
	1 x per 3 mnd	3925	2,3	2,3	10,9
	3	9977	5,8	5,8	16,6
	6	16878	9,7	9,7	26,4
	13	127613	73,6	73,6	99,9
	Weerniet / weigert	93	,1	,1	100,0
	Total	173445	100,0	100,0	
Missing	System	1	,0		
Total		173446	100,0		

Bron: FamCont en VrieCont

Het aantal contacten dat men rapporteert te hebben is niet normaal verdeeld. 75% van de respondenten scoort in de hoogste categorie. Bij de analyse zal blijken of de lagere scores significant vaker optreden bij bepaalde bevolkingsgroepen, en al of niet afhankelijk blijken te zijn van de woonomgeving van de individu.

Betrouwbaarheid.

Gegeven de grote verschillen in de mogelijke indicaties is niet te verwachten dat men bij herhaling van de vraag meer dan een categorie afwijkt. De betrouwbaarheid is dus hoog.

Validiteit.

Gezien de duidelijkheid van de vraag is ook de validiteit hoog.

A 4 Inkomen

POLS geeft inkomens gegevens in de jaargangen 1999, 2000 en 2004. Het betreft het totale netto Huishoud Inkomen per jaar.

In '99 en '00 is dit versleuteld in decielen. De respondenten zijn gesorteerd in volgorde van inkomen, en vervolgens gesplitst in 10 groepen van elk 10% van de respondenten.

In 2004 is het netto Huishoud Inkomen gegeven in Euro's.

Analoog aan '99/'00 is 2004 ook ingedeeld in decielen. Gegeven het feit dat elk jaar een random sample van de gehele bevolking wordt getrokken, mag aangenomen worden dat de decielen van deze 3 jaargangen vergelijkbaar zijn. De inflatie van '99 tot '04 is hierin dan verwerkt.

Tabel A 8 Decielen 2004, in Euro's.

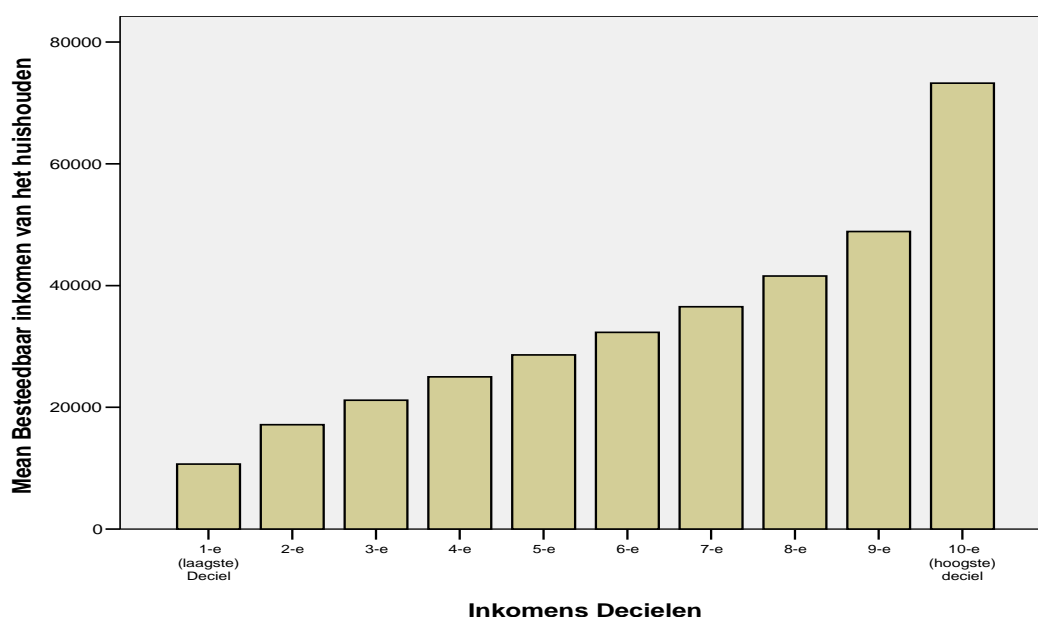
Besteedbaar inkomen van het Huishouden in Euro's per jaar. Alleen in (hopelijk vanaf) 2004 gemeten. De 350 negatieve inkomens zijn op Missing Value gezet.

Er is een extra Variable gemaakt: InkDec04_06, waarin de inkomens van 2004 (N=21300) zijn opgedeeld in 10 decielen, met elk dus 2130 respondenten.

Netto jaarinkomen van het huishouden; decielen 2004 :

1-e Deciel	< 14900	Euro/jr netto
2-e	14900 - 19200	
3-e	19201 - 23100	
4-e	23101 - 26800	
5-e	26801 - 30400	
6-e	30401 - 34300	
7-e	34301 - 38900	
8-e	38901 - 44700	
9-e	44701 - 54000	
10-e	> 54000	

Fig A 2 Gemiddelde van Inkomens decielen 2004 in Euro's

Variabelen: J-bestin en InkDec-06. Inkomens verdeling volgens data uit 2004 in Euro's

De inkomensgegevens zijn opgeslagen onder Variabele: EScore_06.
De verdeling is weergegeven in Tabel A 9

Tabel A 9 Frequentie Inkomens Decielen * Jaargang Interview Crosstabulation

		Jaargang Interview			Total
		1999	2000	2004	
Inkomens Decielen	1 1-e (laagste) Deciel	3408	2984	2157	8549
	2 2-e	3400	2980	2141	8521
	3 3-e	3415	2991	2146	8552
	4 4-e	3408	2984	2114	8506
	5 5-e	3408	2986	2135	8529
	6 6-e	3410	2985	2154	8549
	7 7-e	3406	2986	2110	8502
	8 8-e	3409	2984	2110	8503
	9 9-e	3409	2986	2138	8533
	10 10-e (hoogste) deciel	3407	2984	2139	8530
Total		34080	29850	21344	85274

Bron: variabele Decjrink ('99 en '00) en Inkomen_06

Variable Eklas_06

Voor de descriptieve analyse wordt daarnaast de variabele Eklas_06 gemaakt. Om te voorkomen dat te kleine groepen ontstaan delen we de respondenten in in 2 klassen:

Huishoud Inkomen:		Value
Eklas_06		
Onder Modaal	Deciel 1 - 5	1
Boven Modaal	Deciel 6 - 10	2

Volledigheidshalve volgt hier het logische SPSS resultaat.

Tabel A 10 Onder / Boven Modaal Inkomen

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Onder Modaal	42657	24,6	50,0	50,0
	Boven Modaal	42617	24,6	50,0	100,0
	Total	85274	49,2	100,0	
Missing	System	88172	50,8		
Total		173446	100,0		

De betrouwbaarheid is uiteraard geheel afhankelijk van de juistheid van de opgave.
De validiteit is hoog. Geen van beide onderwerpen vragen bijzondere aandacht.

A 5 Opleiding

De Culturele klasse van de respondenten wordt gelijkgesteld aan zijn/haar Opleidingsniveau, met enige correctie.

Variabele Vltoplop (voltooide opleiding ondervraagde persoon) geeft:

Opleidingsniveau	Value
Lager onderwijs	1
LBO	2
Mavo – VWO3	3
Havo, VWO, MBO	4
HBO, Universiteit	5

Om het aantal klassen zoveel mogelijk te beperken, voegen we een en ander als volgt samen:

Introductie nieuwe variabele CKlas_06

Culturele klasse	Value	
LO / LBO	10	Lagere klasse
Middelbare Opl.	20	Midden klasse
Hogere Opleiding	30	Hogere klasse

Voor personen onder de 27 jaar, die geen kostwinner zijn, en een lager opleidingsniveau blijken te hebben dan hun kostwinner, wordt de Culturele klasse opgetrokken naar dat van die kostwinner. Waarschijnlijk is men nog aan het studeren.

Tabel A 11 Verdeling Variabele CKlas_06

		Culturele klasse obv Opleiding					Total
		Jonger dan 12 jr	Lagere Klasse	Midden Klasse	Hogere Klasse	Onbekend / Overig	
Voltooid opleidingsniveau O.P.	-1	9473	0	0	0	482	9955
	Lager onderwijs	0	29735	3334	1840	0	34909
	Lbo	0	23261	826	174	0	24261
	Mavo, vwo-3	0	0	15416	1126	0	16542
	Havo, vwo, mbo	0	0	52349	1402	0	53751
	HBO, universiteit	0	0	0	30431	0	30431
	Onbekend	0	0	0	0	1238	1238
	9999999999	0	0	0	0	120	120
Total		9473	52996	71925	34973	1840	171207

Bron: CBS variabelen VoltopIOP, VoltopIKW, OPisKW en LftdOP

Daarnaast is ten behoeve van de descriptieve analyse ook een indeling gemaakt naar het al of niet hebben behaald van de minimum startkwalificatie, waarvoor de grens ligt bij het hebben behaald van een Havo, VWO dan wel MBO diploma.

Tabel A 12 Opleidingsniveau naar Startkwalificatie

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Jonger dan 12 Jaar	11506	6,6	6,6	6,6
	Onder Startkwalificatie	52996	30,6	30,6	37,2
	Boven Startkwalificatie	106898	61,6	61,6	98,8
	onbekend	2046	1,2	1,2	100,0
	Total	173446	100,0	100,0	

Betrouwbaarheid en validiteit zijn door de aard en duidelijkheid van het onderwerp gewaarborgd.

A 6 Levensloop Stadium

De Sociale Klasse van de ondervraagde personen stellen we voor deze studie gelijk aan zijn/haar Levensloop Stadium.

We onderscheiden 8 hier relevante fases, en introduceren de variabele LStadium_06. De respondenten zijn hierop gescoord op basis van hun antwoorden op de samenstelling van het huishouden en hun leeftijd.

Levensloop Stadium	Leeftijd OP	Variabele LStadium_06
Jongeren	< 18 jaar	0
Alleenstaanden	< 58	100
Paar zonder Kinderen	< 58	200
Paar met 1 Kind	< 58	300
Paar met meerdere Kinderen	< 58	400
1 Ouder, met Kind(eren)	< 58	500
Paar	>= 58	600
Alleenstaanden	>= 58	700

Tabel A 13 Levensloop Stadium

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0 Jonger dan 18 jaar	25998	15.0	15.0	15.0
	100 Alleenstaand jonger dan 58 jaar	12824	7.4	7.4	22.4
	200 Paar zonder Kinderen	27616	15.9	15.9	38.3
	300 Paar met 1 Kind	19811	11.4	11.4	49.7
	400 Paar met 2 of meer Kinderen	42099	24.3	24.3	74.0
	500 1 Ouder met kind(eren)	5484	3.2	3.2	77.2
	600 Paar, OP 58 jaar of ouder	27584	15.9	15.9	93.1
	700 Alleenstaand, 58 jaar of ouder	10640	6.1	6.1	99.2
	900 Overig / Onbekend	1390	.8	.8	100.0
	Total	173446	100.0	100.0	

Bron: POLS variabelen Samhuit en Lftd. Gecheckt met Descriptives 22/11. OK.

Variabele: Singleness_06

Voor descriptieve doeleinden voegen we variabele Singleness_06 toe.

Alleenstaanden 100 Betreft LStadium 100,500 en 700

Paar 200 Betreft LStadium 200, 300, 400 en 600

Tabel A 14 Alleenstaande of (Echt)Paar

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Jonger dan 18 Jaar	25998	15,0	15,1	15,1
	Alleenstaanden	28948	16,7	16,8	31,9
	(Echt)Paar	117110	67,5	68,1	100,0
	Total	172056	99,2	100,0	
Missing	System	1390	,8		
Total		173446	100,0		

Betrouwbaarheid en validiteit zijn door de aard en duidelijkheid van het onderwerp gewaarborgd.

Bijlage B Variabelen Labels en indices Werkbestand

Bijlage C Variabelen Labels Pols9904

Bestanden

Bijbehorende CD bevat de volgende bestanden:

- CBS vragenlijsten '99 – '04
- CBS rapportage '99 – '04
- CBS Databases Pols '99 – Pols '04
- Constructie Database Pols9904
- Database Pols9904.sav
- Database PolsSelect.sav (werkbestand)